

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

PLZEŇ ZA KOPECKÉHO

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petra Šafránková

Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 28. června 2021

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu práce prof. PhDr. Janu Kumperovi, CSc za jeho cenné rady, které mi pomohly vytyčit správný směr mého bádání a studia.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Purkmistr Martin Josef Kopecký.....	3
2.1	Soukromý život	3
2.2	Profesní dráha.....	5
3	Podoba města Plzně v letech 1828–1850.....	11
3.1	Hospodářství.....	11
3.2	Urbanistická přeměna města	14
3.2.1	Technická infrastruktura	15
3.2.2	Dopravní infrastruktura.....	15
3.2.3	Veřejné prostranství.....	16
3.2.4	Občanská vybavenost.....	18
3.2.5	Magistrát a ostatní úřady.....	20
3.3	Obyvatelstvo, počet a etnické složení	20
4	Kulturní obraz města	24
4.1	Umělecký styl období a jeho hmotné projevy ve výtvarném umění.....	24
4.2	Odraz idejí národního obrození na plzeňské kulturní scéně.....	25
4.2.1	Osobnosti plzeňského kulturního života 1. poloviny 19.století	25
4.2.2	Působení plzeňského divadla za Kopeckého v letech 1828–1850	29
4.2.3	Společenský život	30
4.2.4	Rok 1848 a jeho důsledky	31
4.3	Reakce na Kopeckého činnost.....	33
4.3.1	19.století	33
4.3.2	20. století	35
5	Závěr.....	38
	Zusammenfassung.....	40
	Seznam pramenů a bibliografie	42
	Prameny.....	42
	Bibliografie.....	42
	Monografie.....	42
	Periodika.....	43
	Elektronické zdroje.....	44
	Seznam příloh.....	45
	Příloha č. 1, plán města Plzně z roku 1781	45
	Příloha č. 2, rytina Plzně, nedatováno	45
	Příloha č. 3, pohled na Plzeň od Pražské brány z roku 1761	45

Příloha č. 4, Saská (Malá nebo též Malická) brána r. 1843	45
Příloha č. 5, Říšská (Nová nebo Skvrňanská) brána, 1761	45
Příloha č. 6, plán města Plzně k roku 1840.....	45
Příloha č. 7, požár kostela sv. Bartoloměje v roce 1835.....	45
Příloha č. 8, rytina lochotínských lázní ve 30. letech 19. století.....	45
Příloha č. 9, měšťanský pivovar na pohledu z roku 1873.....	45
Příloha č. 10, budova divadla na rohu Říšské ulice a Štěpánského náměstí.....	45
Příloha č. 11, empírové kašny na jižní straně náměstí, pohled od západu, nedatováno	45
Příloha č. 12, bližší pohled na empírovou kašnu v jihozápadním rohu Náměstí republiky.....	45
Příloha č. 13, kašna s Lédou a labutí v severozápadním rohu náměstí	45
Příloha č. 14, kašna s rytířem Žumberou v severovýchodním rohu náměstí.....	45
Příloha č. 15, podobizna Martina Kopeckého.....	45
Příloha č. 16, Pomník Martina Kopeckého v Kopeckého sadech	45
Příloha č. 17, Busta Martina Kopeckého v lochotínském parku.....	45
Příloha č. 18, přebal Kopeckého knihy o pěstování stromů z roku 1828	45
Příloha č. 1, plán města Plzně z roku 1781	I
Příloha č. 2, rytina Plzně, nedatováno	I
Příloha č. 3, pohled na Plzeň od Pražské brány z roku 1761	II
Příloha č. 4, Saská (Malá nebo též Malická) brána r. 1843	II
Příloha č. 5, Říšská (Nová nebo Skvrňanská) brána, 1761	III
Příloha č. 6, plán města Plzně k roku 1840.....	III
Příloha č. 7, požár kostela sv. Bartoloměje v roce 1835.....	IV
Příloha č. 8, rytina lochotínských lázní ve 30. letech 19. století.....	IV
Příloha č. 9, měšťanský pivovar na pohledu z roku 1873.....	V
Příloha č. 10, budova divadla na rohu Říšské ulice a Štěpánského náměstí.....	V
Příloha č. 11, empírové kašny na jižní straně náměstí, pohled od západu, nedatováno	VI
Příloha č. 12, bližší pohled na empírovou kašnu v jihozápadním rohu Náměstí republiky.....	VI
Příloha č. 13, kašna s Lédou a labutí v severozápadním rohu náměstí	VII
Příloha č. 14, kašna s rytířem Žumberou v severovýchodním rohu náměstí.....	VII
Příloha č. 15, podobizna Martina Kopeckého.....	VIII
Příloha č. 16, Pomník Martina Kopeckého v Kopeckého sadech	VIII
Příloha č. 17, Busta Martina Kopeckého v lochotínském parku.....	IX
Příloha č. 18, přebal Kopeckého knihy o pěstování stromů z roku 1828	IX

1 Úvod

Město Plzeň je ponejvíce proslulé svým průmyslovým rozmachem ve druhé polovině 19. století, anebo legendární nedobytností středověkého opevněného systému. Pro svou kvalifikační práci jsem se rozhodla zpracovat téma předělující tato dvě období, která formovala charakter moderní Plzně.

Předmětem mého zájmu bude funkční období purkmistra Martina Kopeckého, který působil v městském úřadu od roku 1828 až do roku 1850, a za jehož správy prošla Plzeň razantní proměnou na úrovni urbanistické, hospodářské i kulturní.

Práce bude rozdělena do tří tematických oddílů, přičemž první část bude věnována osobnosti purkmistra Martina Kopeckého, jeho životnímu osudu a profesní dráze. Pro jeho osobnostní profil mi byl oporou především archivní fond Martin Kopecký z Archivu města Plzně a rozličné badatelské práce od plzeňských vlastenců Jaroslava Schiebla a Miloslava Bělohávka. Dále se mi podařilo najít důkazy o Kopeckého literární činnosti, které jsou psané česky a které reflektují jeho zájem o pozvednutí úrovně českého živlu. V jeho díle o pěstování stromů propojil svůj zájem o osvětu se svými agrikulturními koníčky. Část o profesní dráze osvíceného purkmistra je popisem jeho vzdělání a úřednické činnosti. V této kapitole jsem se za pomoci příslušné bibliografie pokusila zmapovat stěžejní události, které se staly za Kopeckého purkmistrování v Kutné Hoře, Táboře, Lokti a v Plzni.

Druhý tematický okruh bude věnován urbanistickému, hospodářskému a etnickému složení města. Tato část bude zpracována na základě topografického díla Johanna Gottfrieda Sommera *Das Königreich Böhmen*, nebo česky psaného ekvivalentu od Josefa Alexandra Dundery (někdy též Dundra) *Království České statisticky-polohopisně popsané z roku 1845*. Dalším studijním zdrojem je *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870* od Martina Hrušky a Julia Korába, a co se demografické křivky týká, tak monografie *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1794–1914* od Ludmily Kárníkové–Šmilauerové. Další použitou literaturou je dílo Václava Čepeláka a kolektivu *Dějiny Plzně II.* a sonda do historie plzeňského obchodu a průmyslu od Ladislava Lábka. Pro vyváženost informací a předložení aktuálních výsledků bádání bude použito i nejnovější vydání *Dějiny města Plzně 2* od Karla Wasky a kolektivu z roku 2016. V tomto tematickém okruhu jsem nesnáz replikace událostí

jako v části věnované Kopeckého profesní dráze vyřešila důslednějším popisem dění, rozřazením v rámci sféry vlivu, nebo použitím jiného zdroje informací.

Třetí část nastiňuje kulturní kvas daného historického období definovaný například působením dvou významných buditelů Josefa Vojtěcha Sedláčka a Josefa Františka Smetany, který laskavému čtenáři přiblížím skrze práci Dr. Emila Felixe. V další podkapitole tohoto oddílu se zaměřím na kulturní život plzeňského měšťanstva a na místa jejich společenského styku. Ve stručném nástinu bude popsán revoluční rok 1848 a důsledky potlačeného pražského povstání v plzeňské měšťanské společnosti. Poslední podkapitola bude věnována reakcím na Kopeckého činnost od oficiálních nadřízených úřadů, v tisku a literatuře 19. století, a pak také na zhodnocení jeho působení na magistrátu pohledem století dvacátého.

Ve své bakalářské práci jsem se snažila analyzovat, jak práce osvícených průkopníků topografie jako byl Johann Gottfried Sommer a František Palacký, tak práce plzeňských patriotů Martina Hrušky, Jaroslava Schiebla, Ladislava Lábka a v neposlední řadě Miloslava Bělohávků. Aktualizované badatelské poznatky k tomuto tématu jsou reprezentovány pracemi dvou výrazných autorských týmů, tj. dílem Karla Wasky a kolektivu historiků Archivu města Plzně a rovněž publikacemi akademiků Katedry historie při Pedagogické fakultě Západočeské univerzity. Výsledkem mé činnosti je tak zákonitě kompilát již dříve publikovaných dat.

Cílem mé kvalifikační práce je podat komplexní obraz života v Plzni a zaznamenat tak plastickou podobu města, které jen o několik desetiletí později přemění průmyslová revoluce v industriální aglomeraci.

2 Purkmistr Martin Josef Kopecký

2.1 Soukromý život

Martin Josef Kopecký se narodil dne 5. března 1777 do rodiny Josefa a Anny Kopeckých ve Vysokém Mýtě. Po ukončení královehradeckého gymnázia nastoupil na studium práv v Praze, která ukončil roku 1801.¹ Svou právní praxi zastával v kanceláři zemského advokáta Dr. Antonína Jana Bastla v Praze a, dle potvrzení vydaného kanceláří dne 17. února 1802, zde působil jeden rok a šest měsíců. Z téhož roku se nám ve fondu pozůstalosti dochovala Kopeckého vysvědčení z 19. srpna 1802 o vykonané zkoušce z civilního a kriminálního práva se způsobilostí zastávat úřad radního a ze 2. července vysvědčení o vykonané zkoušce z politického zákoníku a způsobilosti vykonávat místo magistrátního rady.²

Roku 1818 dne 25. ledna se Martin Kopecký oženil s dcerou guberniálního rady a krajského hejtmána v Lokti Johanna rytíře von Weyrothera Josefínou von Weyrother. Z tohoto svazku vzešlo pět dětí, a to Adolf Wilhelm narozený 4. ledna 1819 v Lokti, Aloisie Marie Anna narozená 30. prosince 1821 v Lokti, Marie Anna Josefa s datem narození 15. března 1823, Wilhelm Adalbert 10. října 1824 a Eugen Wilhelm se narodil 20. března 1826 v Lokti.³

Dle popisu, který nám podal Jaroslav Schiebl, byla purkmistrova podoba hodnověrně vytesána v sochu, která dodnes zdobí Kopeckého sady ve vnitřním městě. Purkmistr byl vyšší, statné postavy a chodil ustrojen v dlouhý tmavý kabátec. V zimě oblékal pelerínu. Podle dobové módy nosil krk ovázaný černým šátkem a na hlavě cylindr, který však držel povětšinou v ruce, pokud nebyla velká zima, nebo nepotřeboval mít volné ruce. Martin Kopecký byl spíše introvertní povahy, více přemýšlel, než mluvil a nevyhledával hlučný společenský život. Často také procházel městem a kriticky zkoumal, co by se ve svěřeném městě dalo vylepšit. Průkaznost jeho inovátorské povahy potvrzují i postřehy o jeho pracovně,

¹ *Paměti města i kraje Vysokomýtského*. Vysoké Mýto: Herm. Jireček, 1886–1890. s 132. s 6.

² Archiv města Plzně, fond Martin Kopecký, číslo EL NAD 900, i. č. LP 18190, 18191, 18192.

³ *Encyklopedie dějin města Plzeň*, 2019 [online]. Archiv Plzeň, Národopisné muzeum Plzeňska a Západočeské muzeum v Plzni. [cit 15.5.2021]. Dostupné z: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_osobnosti&load=24.

kteřou měl v domě „U zlaté lodi“, kde měl mechanickou dílnu s modely strojů a vynálezů soudobé moderní techniky, vědy a agrikultury.⁴

Svou inklinaci k pokřokovému myšlení uplatnil Martin Kopecký i na poli literárním, jak je zaznamenáno v knize od Vojtěcha Šembery o historii Vysokého Mýta, byl autorem česky psané knihy *Udání k základu k hloub vzdělávání zemje, jak to Čecha řeč a jeho pluh vijejuje*, vydanou v roce 1834 v Praze u Jana Spurného.⁵ Další důkaz literární činnosti a psaný v českém jazyce je k nahlédnutí v Národní digitální knihovně pod signaturou 54 G 000821 a jedná se o útlou česky psanou knihu *Naučenj o chovánj stromowj a dělánj owocného wjna i octa*, která byla vydána v Strassiripkowské knihtiskárně roku 1828, a jak se na ní píše: „K dobrému chudých w Plzni“. V této útlé knize nalezneme například návod, jak si založit zahradu, o školce stromů, o štěpování a roubování stromků, nebo také praktické rady, jak si poradit s nemocemi a škůdci na stromech. V neposlední řadě jsou popsány návody na výrobu ovocného vína, octa a povidel.⁶ O Kopeckého zemědělském hobby svědčí diplom od Ovocnářského sdružení ze dne 17. května 1836, kterým byl potvrzen za člena této sadařské organizace.⁷ Česky psaná je i hospodářstvím se zabývající kniha z roku 1844 *Zrustu zasada jest paření* a k problematice českého pravopisu se v roce 1847 vrátil dílem *Něco pohnutek k hloub vzdělávání zemje*.⁸

V německém jazyce se nám z pera Martina Kopeckého dochoval spis z roku 1834 *Über die günstigen Verhältnisse der Kreisstadt Pilsen*, v němž je opěvována krása královského města a nadšení plynoucí z přestavby a počátků průmyslového vzepětí 30. let 19. století. Další literární stopou jsou dokumenty *Pilsens günstigen Verhältnisse und dessen Mineralquelle* (1835) a *Krankengeschichten in Hinsicht auf das Pilsner Mineralwasser* (1837), které jsou propagačními materiály pro jeho plán přetvoření Plzně v lázeňské centrum.⁹

V roce 1850 byl po 48 letech penzionován a odešel na odpočinek. Žil v ústraní a věnoval se svým agrikulturním zálibám až do roku 1854, kdy dne 1. června umírá v 77 letech

⁴ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 12.

⁵ ŠEMBERA, Vojtěch. *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách*. Olomouc: Tisk a papír Aloisya Škarnicla, 1845. s. 125.

⁶ *Národní digitální archiv*[online]. Národní knihovna ČR: ©2021 [cit.5. 6. 2021] Dostupné z <https://ndk.cz/view/uuid:b6799d60-0557-11dd-a3b0-000d606f5dc6?page=uuid:44318ee0-7f18-11e6-8644-001018b5eb5c> .

⁷ Archiv města Plzně, fond Martin Kopecký, číslo EL NAD 900, i. č. LP 18277.

⁸ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 36.

⁹ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvedeno. s 33.

stářím. Dne 3. června byl pohřben na Mikulášském náměstí, kde jeho náhrobek zdobil liti-
nový plátek vyrobený v plaských hutích.¹⁰

2.2 Profesní dráha

V intencích osvícenského absolutismu byla v 18. století omezována práva měst-
ských samospráv a vyvrcholením tohoto procesu byla josefínská regulace. Vydáním *Jed-
notného soudního zřízení pro království české* z roku 1783 byly městské magistráty pře-
tvořeny v první soudní instanci a od let 1784–1785 byly do vedení měst dosazovány tzv.
regulované magistráty, jejichž členové byli státními úředníky, kteří museli projít kvali-
fikační zkouškou.¹¹

Martin Kopecký byl po skončení právnické praxe na pražském magistrátě v roce
1802 připraven získat místo radního a téhož roku se stává magistrátním radou v Bene-
šově. Ve městě působil čtyři roky, když byl jmenován magistrátním radou v Kutné Hoře
a na tamním úřadě pracoval mezi lety 1806–1809. Jak vypovídají dobové dokumenty,
byl oblíbený pro svou bezúhonnost a pracovitost.¹²

Roku 1809 se Martin Kopecký stal purkmistrem města Tábora a za své tříleté
působení se zasloužil o mnohé tábořské inovace. Zasloužil se o zřízení školy a školní
zahradu, uspořádal organizaci městských financí, zavedl tržní řád a výstavbu nových
silnic. Roku 1812 byl dekretem povolán na místo purkmistra města Loket a zarmoutil
tím mnohé tábořské měšťany.¹³

Tak jako na předešlých působištích i v Lokti Kopecký započal energicky přetvá-
řet město ku prospěchu jeho obyvatel. Jeho prvním počinem byl boj za veřejnou čistotu
a zavedení částečné kanalizace, podnikl úpravu břehů řeky Ohře a výstavbu krásných
sadů. Ve městě zavedl pravidelné týdenní obilné trhy a měsíční dobytčí. Zasadil se o
založení hlavní školy se čtyřmi třídami a vznik krajkářské školy. Podporoval učitele
v mimoškolních aktivitách, jako byly pletářské práce, nebo výroba hospodářského
nářadí. I v Lokti se zasadil o výstavbu nových silnic, zakládání sadů a reorganizaci

¹⁰ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 11

¹¹ HORSKÁ, Pavla, MAUR, Eduard a MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropa*. Praha: Paseka, 2002. 352 s. ISBN 80-7185-409-3. s 110–111.

¹² *Paměti města i kraje Vysokomýtského*. Vysoké Mýto: Herm. Jireček, 1886–1890. s 132. s 6.

¹³ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 7–8.

magistrátu. Z jeho podnětu byla bratry Haidingerovými založena loketská porcelánka v roce 1815. Kopecký v Lokti působil plných 16 let, když byl v lednu 1828 povolán za purkmistra královského města Plzně.¹⁴

Dne 31. ledna 1828 byl Kopecký dekretem odvolán do Plzně, kde začal uplatňovat své plány na zvelebení středověkého města. Prvním krokem bylo zlepšení čistoty města, kterou docílil odstraňováním chrličů ze střech a nahrazením okapy, očištěním městských příkopů, nebo nahrazením otevřených odpadních žlabů uzavřenými kanalizačními trubkami.¹⁵

Odstraňování městského opevnění pokračovalo i na počátku 19. století a vznikaly tak prostory pro zástavbu, která byla poplatná rostoucí populaci a rozvoji obchodu. Ještě před příchodem Kopeckého byla zbourána Pražská brána roku 1822¹⁶, následovaly brány Slepá (1828), Říšská (1833), Velká (1838) a Saská (1849).¹⁷ Zároveň byly bourány hradby mezi branami a zasypávány příkopy, v letech 1829-1830 mezi branami Slepou a Říšskou¹⁸ a v roce 1845, kdy byly probourány pásy hradeb na severu až k západu v prostoru ulice Solní. Na jižní straně se v listopadu toho roku začalo s úpravou okružní promenády od Litické (Jeptišské) brány až k mlýnské strouze.¹⁹

V první polovině 19. století se obchod soustředil kolem čtyř hlavních trhů v roce, které začínaly v pondělí po svátcích Reminiscere, svátku sv. Petra a Pavla, sv. Bartoloměje a sv. Martina. Na náměstí stálo 468 budek a 210 menších stánků. Vedle toho měšťané pronajímali 71 místností přespolním obchodníkům.²⁰ V roce 1828 byl na martinském trhu z popudu nového purkmistra zaveden nový systém označení s názvy budních ulic na náměstí:

¹⁴ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s. 8.

¹⁵ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s. 9.

¹⁶ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s. 32.

¹⁷ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s. 322, 334, 403, 517.

¹⁸ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s. 323-324.

¹⁹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s. 448.

²⁰ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s. 28-29.

Pražská, Kostelní, Růžová, Liliová, Karafiátová, Ašská, Modrá, Zelená, Nová, Žlutá, Dlouhá a Liberecká.²¹ Zároveň byla zavedena nová bezpečnostní opatření a nový tržní řád.²²

V průběhu 18. století byl objeven v městské části Lochotín léčivý pramen. Podnikavý purkmistr Martin Kopecký měl na základě tohoto zjištění v úmyslu přebudovat Plzeň na lázeňské město po vzoru Karlových Varů a Mariánských Lázní. Za tímto účelem byla založena akciová společnost a v roce 1833 se započalo s výstavbou lázní a úpravou přilehlých sadů. Rovněž kvůli lázním bylo přizpůsobováno historické centrum, které se zbavovalo středověké fortifikace a valy byly nahrazovány korzy a okružními sady. Pramen byl však příliš slabý a díky špatnému technickému řešení při snaze pramen zesílit byla znehodnocena jeho původní kvalita. Plán na lázeňské město selhal, ale místo se stalo oblíbeným místem vycházek a zábavy Plzeňanů.²³ Nezdár lázní byl završen nucenou dražbou v roce 1849, kdy byly prodány městskému pivovaru za 2006 zlatých.²⁴

V roce 1832 byla dostavěna budova městského divadla v empírovém slohu od architekta Lorenza Sacchettiho.²⁵ Budova se nacházela v Riegrově ulici, kde se na západní straně vnitřního města utvořil prostor po zbourání hradební zdi.²⁶ Průčelí budovy mělo vzhled antického chrámu s trojúhelníkovým štítem, který byl podepírán dvěma dórskými sloupy. Stavba byla stržena roku 1903 a později byla na jejím místě postavena budova Obchodní a živnostenské komory, tj. dnešní Právnické fakulty ZČU.²⁷

Stift bylo označení pro obecní budovu, která se nacházela mezi radnicí a kostelem sv. Bartoloměje. Byla to budova, která sloužila především ke vzdělávacím účelům, sídlila zde např. německá hlavní škola, gymnázium, nebo škola pro Argenteanský pluk c. k. V roce 1828 byla na Stiftu opravena střecha, jelikož bylo v plánu budovu přestavět na divadlo.

²¹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 322.

²² LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 22.

²³ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 334-337.

²⁴ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 59.

²⁵ BERNHARDT, Tomáš a kol. *Plzeň. Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*. Plzeň: NAVA, 2013. 335 s. ISBN 978-80-7211-433-7. s 110.

²⁶ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 326.

²⁷ BERNHARDT, Tomáš a kol. *Plzeň. Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*. Plzeň: NAVA, 2013. 335 s. ISBN 978-80-7211-433-7. s 110.

V březnu roku 1829 však byla budova zbourána, její chatrný stav a celková dispozice plánovanému divadlu nevyhovovaly.²⁸

Dne 3. prosince 1832 zemřel poslední plzeňský kat Matěj Kaiser, po jeho smrti byl c. k. guberniem status městského kata zrušen. Mezi lety 1805–1832 byly v Plzni vykonány čtyři popravy.²⁹

Ve 30. letech panoval čilý ruch i ve výstavbě pozemních komunikací, v roce 1832 byl postaven dřevěný most přes Radbuzu, který spojoval Pražské předměstí se Zbrojnickou ulicí, a v roce 1833 byla dokončena Nepomucká silnice.³⁰ V roce 1847 obec financovala stavbu silnice k Plasům a v roce 1848 byl dokončen kamenný most na Saském předměstí.³¹

Dne 6. února 1835 vypukl v kostele sv. Bartoloměje požár.³² Jelikož požár vznikl pravděpodobně od blesku, a tedy v nejvyšší části kostela, nejvíce byla poničena vnitřní dřevěná část věže. Po renovaci v roce 1838 bylo nově věžní trámové zapašeno do zdi a byly rovněž postaveny širší schody. Do zdi byla nově upevněna i zvonice, což způsobuje silné vibrace zdí kostela při zvonění.³³ Oprava kostela v režii Františka Filouse se výrazně podepsala i na vnější podobě, poněvadž byl zjednodušen i tvar zastřešení věže.³⁴ Dne 25. srpna 1838 byla věž osazena novými věžními hodinami, které zhotovil Michael Christ ze Schlukenau. Zrenovované byly i varhany pražským dvorním varhanářem Gartnerem.³⁵

První plzeňská nemocnice byla umístěna do zrenovovaných prostor po bývalém vojenském lazaretu v roce 1833 a vznikla díky dobrovolnické sbírce.³⁶ Téhož roku začala také jednání o zřízení opatrovny pro malé děti z apelu purkmistra Kopeckého. Oficiálně byla tato opatrovna zřízena 1. srpna 1834 a otevřena dne 12. února 1835. A opět se jednalo o vznik

²⁸ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 322-323.

²⁹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 325.

³⁰ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 327 a 334.

³¹ *Tamtéž*. s 457.

³² HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 339-341.

³³ *Tamtéž*. s 401.

³⁴ BERNHARDT, Tomáš a kol. *Plzeň*. Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti. Plzeň: NAVA, 2013. 335 s. ISBN 978-80-7211-433-7. s 80.

³⁵ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 402 a 433.

³⁶ MAIER, Karel. *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha: Academia, 2005. 374 s. ISBN 80-200-1245-1. s 251.

na bázi příspěvků od veřejnosti.³⁷ Ve prospěch opatrovny se pak v pozdějších letech konaly různé plesy.³⁸

Jedním z největších počinů purkmistra Kopeckého bylo získání souhlasu většiny pravovárečných měšťanů ke společnému zřízení měšťanského pivovaru. K tomuto účelu byly odkoupeny pozemky na tzv. Bubenči a autorem architektonického řešení se stal stavitel František Filous.³⁹ S konečnou platností byl pivovar založen v roce 1842, kdy mu bylo uděleno právo vařit. Pivo, které se zde začalo vyrábět, bylo vařeno bavorskou metodou spodního kvašení a není proto překvapením, že první pivovarníci, a stejně tak první sládek Josef Groll, byli Bavoři.⁴⁰

V roce 1844 se město podílelo na opravě františkánského kláštera darováním dvou sáhů trámů, šestnácti sáhů krokví, třemi falcovními prkny, osmi sty cihlami, dále pak město poskytlo 20 400 tašek a 36 strychů černého vápna.⁴¹

Zásobování města pitnou vodou bylo od roku 1827 zajišťováno dřevěným gravitačním vodovodem ze studní U všech svatých na Saském předměstí.⁴² V letech 1845–1847 probíhala přestavba městské vodárenské věže, kdy původní věži ze 16. století bylo přistavěno patro se střechou ve tvaru jehlanu. Při věži byl navíc postaven dvoupodlažní vodárenský dům.⁴³ Práce byla zadána zednickému mistrovi Kristiánu Lexovi a tlakostroj z roku 1847, jehož fragment je ve věži dodnes dochován, byl vyroben v plaských železných hutích.⁴⁴ Bezprostředně na renovaci vodárenské věže navazovalo vystavění nových kašen ve vnitřním městě a také byly v uvedeném časovém období 1847–1848 měněny dřevěné a železné vodovodní trubky za mramorové.⁴⁵

³⁷ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 357.

³⁸ *Tamtéž*. s 400 a 431.

³⁹ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 24.

⁴⁰ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 433-435.

⁴¹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 445.

⁴² MAIER, Karel. *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha: Academia, 2005. 374 s. ISBN 80-200-1245-1. s 253.

⁴³ BERNHARDT, Tomáš a kol. *Plzeň*. Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti. Plzeň: NAVA, 2013. 335 s. ISBN 978-80-7211-433-7. s 91.

⁴⁴ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 448.

⁴⁵ *Tamtéž*. s 454, 457 a 507.

Za purkmistrování Martina Kopeckého byla za účelem oživení obchodního ducha zřízena jatka a tržnice pro přespolní řezníky.⁴⁶ Po Josefinských reformách byl jediným používaným městským hřbitovem Mikulášský hřbitov, který byl v letech 1848–1850 rozšířen.⁴⁷ Z kapacitních důvodů bylo v roce 1841 rozhodnuto o nutnosti postavit novou budovu pro hlavní normální školu. Tohoto úkolu se zhostil stavitel František Filous a škola byla 14. října 1843 vysvěcena a otevřena.⁴⁸ Nová budova byla postavena v Kopeckého sadech (tehdy Štěpánské náměstí) a dodnes slouží ke vzdělávacím účelům, jelikož je sídlem plzeňské konzervatoře.⁴⁹

Zákonem o zrušení poddanství a robotních břemen dne 7. září 1848 zanikl systém dvojí veřejné správy vrchnostenské a zeměpanské a byl ustanoven jednotný státní aparát. Kromě toho, že se Plzeň stala krajským městem, byla také jakožto „svobodná obec“ nejnižší správní jednotkou. Dne 30. června 1850 skončila éra regulovaného magistrátu a spolu s ní se po 23 letech završila purkmistrovská služba Martina Kopeckého. Ve volbách na konci léta toho roku, ve kterých měli volební právo všichni muži platící nejméně 1 zlatku daně, bylo zvoleno nové obecní zastupitelstvo sestávající ze třiceti členů.⁵⁰

⁴⁶ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 21.

⁴⁷ MAIER, Karel. *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha: Academia, 2005. 374 s. ISBN 80-200-1245-1. s 254.

⁴⁸ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 443.

⁴⁹ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 59.

⁵⁰ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 82–83.

3 Podoba města Plzně v letech 1828–1850

3.1 Hospodářství

Ještě ve 30. letech 19. století byla Plzeň menším městem rolnicko-řemeslnického charakteru, přičemž až polovina obyvatel města Plzně a třiceti přidružených vesnic pracovala v zemědělství a řemeslu.⁵¹

Dle statistiky k 30. dubnu roku 1837 byl stav dobytka na plzeňském panství 964 koní, 3211 hovězího dobytka z toho 399 tažných volů, 14 114 ovcí, 381 vepřového a 89 koz. Na území panství náleželo 19 rybníků, jejichž celkový roční výnos činil 80 až 100 centů vylovených kaprů a štik, tj. 4938 až 6172 kg ryb. V Sommerově *Království českém* se rovněž dozvídáme, že lesy byly rozděleny do čtyř revírů na Zručský se 2825 jitry (16,257 km²), Hradecký s 2433 jitry (14km²), Bušovský se 1776 jitry (10,22km²) a Borský les s 910 jitry (5,23 km²). Jednalo se o lesy smíšené, převažovaly borovice smrky, duby, břízy a osiky. Stav roční ulovené zvěře byl vykázán na přibližně 800 zajíců, 20 srnců a 1500 koroptví.⁵²

V zemědělství se uplatňoval trojpolní systém a běžně pěstovanými plodinami byly luštěniny, obilniny, z nichž dokonce i na klima náročná pšenice, a také od druhé poloviny 18. století rozšířené brambory. Plzeňská předměstí byla zaslíbena zeleninovým zahradám a ovocným sadům. Od třicátých let 19. století je v blízkém sousedství Plzně zaznamenáno pěstování cukrové řepy, když Emanuel Zdekauer roku 1836 zakládá cukrovar v Křimicích. Od 40. let se pak vyrábí i rafinovaný cukr, který se stal vyhledávaným artiklem i pro plzeňské obchodníky. Ke zpracování obilí v Plzni sloužily na konci třicátých let tři vodní mlýny na předměstích: Kalikovský mlýn na Říšském, mlýn neznámého jména na Saském předměstí a na Pražském předměstí byl mlýn Panský. Později se v zápisech do roku 1850 objevují už jen mlýny Panský a Kalikovský.⁵³

V Ejpovicích a Kyšicích byla těžena železná ruda a k roku 1826 byl předpokládaný objem rudy 170 618 krychlových sáhů (1 krychlový sáh=6,821m³). Na obou dolech pracovalo 45 horníků. Ruda byla buď odprodávána do hutí v Kladrubech, Plasech, nebo

⁵¹ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvvedeno. s 34–35

⁵² SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen. Sechster Band Pilsner Kreis*. Prag: J.G. Calve'schen Buchhandlung, 1838. Gottlieb Haase Söhne. 387 s. s. 4–6.

⁵³ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 328–329.

do Štáhlav. Na územní plzeňského panství byly hutě v Hořemyslici (Horomyslice), kde se ročně zpracovalo 8500 centů (524,66 tun) surového železa a 2100 centů (129,62 tun) litiny a pracovalo zde 30 dělníků. Další hutě se nacházely v Hradišti, Chrástu a Nové Huti, kde bylo zaměstnáno dalších 36 lidí. Na Lochotíně městu náležel výnosný pískovcový lom a u velkého Boleveckého rybníka městu patřil uhelný důl.⁵⁴ Na Doubravce byl měděný hamr a lopatárna, kde se za rok vyrobilo na 15 000 lopat.⁵⁵

Kromě železářských podniků byly druhým nejdůležitějším odvětvím chemické podniky. Významným průmyslníkem byl J. D. Starck, který roku 1823 založil továrnu na Božkově, kde se produkovala surová síra a zelená skalice a nepřetržitě zde pracovalo 50 dělníků. Další podnik na síru a zelenou skalici vlastnil v Chrástu, kde bylo zaměstnáno dalších 20 dělníků. Černice byly známé vápenným lomem a sedmi vápenkami, kde se za rok vypálilo 4900 strychů vápna (tj. 4586,4 hektolitru).⁵⁶

Tradičním plzeňským odvětvím bylo proslulé soukenictví, a v roce 1838 bylo ve městě na 31 tkalců sukna, 6 tkalců plátna, 6 postřiháčů a 1 valchář. Nejvýznamnějším podnikatelem v oboru byl Josef Tuschner, jehož podnik zaváděl do výroby stroje. V úmyslu purkmistra Kopeckého bylo vytvořit sdružení 120 soukenických mistrů z okolí, kteří by tvořili jeden velký konkurenceschopný závod. Tento plán bohužel nebyl vyslyšen a věhlasné plzeňské soukenictví bylo vytlačeno svými konkurenty.⁵⁷

Na Saském předměstí měl od roku 1827 pronajatou provozovnu na výrobu lakovaných kůží a koželužnu David Leopold Löwith. V roce 1837 si vymohl u císaře povolení založit si koželužnu v nově zakoupeném domě na Saském předměstí čp 15. Zaměstnával až 45 lidí a v koželužně se zpracovávaly rozličné druhy kůží na výrobu safiánu, semiše, nebo rukavičkové kůže. Löwithova příkladu se ujali také bratři Ledererové, kteří svou koželužnu založili roku 1838, i když tento podnik postupně zanikl.⁵⁸

V polovině 30. let 19. století se Plzeň potýkala se zhoršující se kvalitou piva, které se v té době vyrábělo svrchním kvašením. V tomto období se začal při produkci

⁵⁴ DUNDR, Josef Alexandr. *Království České statisticky polohopisně–popsané*. Kraj Plzeňský. W Praze: Tiskem a skladem Karla Wilíma Medaua a společ., 1845. 333 s. s. 3–4.

⁵⁵ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 36.

⁵⁶ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 36–37.

⁵⁷ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 22.

⁵⁸ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 54–55.

piva uplatňovat bavorský způsob spodního kvašení, který zajišťoval lepší chuť moku a levnější vaření. Část pravovárečných měšťanů a podnikatelů se začala na konci 30. let sdružovat kolem osoby hostinského „U zlatého orla“ Václava Mirvalda za účelem založení měšťanského pivovaru, kde by se pivo vařilo po bavorském způsobu, k čemuž je pobízel i purkmistr Martin Kopecký. Dne 2. ledna 1839 bylo vydáno svolání pravovárečných měšťanů k měšťanstvu s požadavkem založení vlastního pivovaru. V roce 1842 byla započata výroba piva v nově postaveném pivovaru a první várka byla konzumována na svatomartinském trhu. Plzeňské pivo se začalo těšit oblibě, jak dokládá i vzestupná tendence produkce piva, kdy v roce 1843–1844 bylo v pivovaru uvařeno 9998 věder piva (1 vědro = 56,6 litrů) a v roce 1845–1846 10 230 věder piva. Na sklonku Kopeckého působení na plzeňském magistrátu v roce 1848–1849 už objem uvařeného piva v měšťanském pivovaru na Bubenči činil 14 912 věder piva.⁵⁹ Dle duplikátu stabilního katastru z roku 1850 bylo ve městě dalších 8 pivovarů, ve kterých se ročně uvařilo 816 věder spodně kvašeného piva a 18 614 věder svrchním kvašením.⁶⁰ Jak praví Ladislav Lábek ve své knize *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu* bylo založení měšťanského pivovaru mezníkem, který měšťany přetvořil v moderní podnikatele, neboť výroba předčila vlastní spotřebu a pivovar začal navazovat nové obchodní kontakty s okolím a budoval tím základy pozdějšího průmyslového rozvoje.⁶¹

Dále bylo v Plzni 6 cihelen, kde bylo zaměstnáno celkem 38 dělníků, 6 kamených lomů s 50 dělníky a továrna na kameninu, kde pracovalo dalších 12 dělníků.⁶²

Policejní, obchodní nebo svobodnou živností se v roce 1836 na plzeňském panství živilo 1410 osob a v Sommerově *Království českém* najdeme i podrobnější výčet jednotlivých živností na vesnicích: 177 cechovních mistrů a živnostníků, 34 kožařů s 19 uční a pomocníky, 4 bednáři, 3 rybáři, 7 řezníků, 31 sládků, 2 ranhojiči, 2 hokynáři, 1 vinopalník, 14 mlynářů, 1 zámečník, 29 kovářů, 33 krejčích, 26 ševců, 1 truhlář, 1 hrncíř, 2 zbrojíři, 2 kolaři, 1 cihlář, 2 tesaři a 9 kameníků.⁶³

⁵⁹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 526.

⁶⁰ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 55–56.

⁶¹ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 24.

⁶² ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 56.

⁶³ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen. Sechster Band Pilsner Kreis*. Prag: J.G. Calve'schen Buchhandlung, 1838. Gottlieb Haase Söhne. 387 s. s. 7.

Údajně z podnětu Kopeckého založil roku 1836 Karel König z Dalovic na Lochotíně továrnu na porcelán.⁶⁴

O stavu obchodu na konci 30. let v samotném městě nám podal zprávu výše zmiňovaný Ladislav Lábek, který napočítal 1 knihkupce, 1 obchod se střížním zbožím, 3 železáři, 20 krupařů, 18 hokynářů, 1 obchodník se dřívím, 18 koloniálů a 17 kramářů.⁶⁵

Z hospodářského hlediska byly nejrušnějším obdobím čtyři výroční trhy, které se konaly po svátcích Reminiscere, svátku sv. Petra a Pavla, sv. Bartoloměje a sv. Martina. Každý trval osm dní a obchodovalo se s kůžemi, kožešinami, vlnou, peřím, s obilím, sukrem a střížním zbožím, nebo také s mlýnskými kameny zvanými „kámen Plzák“. Každou středu se konaly trhy dobytčí a v sobotu obilné.⁶⁶

S výročními trhy úzce souvisela živnost povoznických služeb, v roce 1838 bychom takových obchodníků napočítali sedm. Formanstvím prosluly v Plzni rodina Salzmannova, Lodrova a Horova. Typickými stanovišti kočích byly hospody, konkrétně „U zlatého orla“, vedle radnice „U bílé růže“, „U císaře rakouského“, „U zlatého lva“ atd. V Plzni té doby fungovalo asi 30 hospod a důležité pro přenocování vozků byly i ty stojící za městem, tak jako „Bručná“, „Na Kukačce“ nebo „Na Nové Hospodě“.⁶⁷

3.2 Urbanistická přeměna města

Plzeň první poloviny 19. století stále ještě měla venkovský charakter a celé město i s nevelkými předměstími bylo obklopeno zelení. Novému urbanistickému pojetí zástavby byl nakloněn, jak nový klasicistní umělecký směr, tak pokyn nejvyššího purkrabího hraběte Chotka ke zvelebení českých měst.⁶⁸ Dalším důležitým podnětem k zamýšleným reformám byla přirozená iniciativa samotného purkmistra.⁶⁹

⁶⁴ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 55.

⁶⁵ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 26.

⁶⁶ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 28–29.

⁶⁷ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 30–31.

⁶⁸ BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Parky a zeleň města Plzeň*. Plzeň: Stráž, 1989. nestránkováno.

⁶⁹ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 79.

3.2.1 Technická infrastruktura

Za účelem zlepšení hygieny ve městě byla od roku 1833 financována výstavba kanalizace, kterou měly být nahrazeny otevřené vodoteče.⁷⁰

Dne 1. září 1845 začala stavba nové vodárny spojená se zvýšením věže o 4 sáhy. Čistější vodu mělo zajistit nové potrubí, které bylo namísto ze dřeva nebo železa vyrobené z mramoru. Zároveň se na konci 40. let rozrostl počet veřejných kašen, když byly ke čtyřem kašnám na náměstí vystavěny 3 nové v roce 1848, a to konkrétně jedna mezi divadlem a kasárnami, druhá blízko hostince „U Karlových Varů“ (dnešní Palacké náměstí) a třetí na Štěpánském náměstí (dnešní Kopeckého sady).⁷¹

3.2.2 Dopravní infrastruktura

Na konci 18. století procházely Plzeň tři hlavní pozemní komunikace, které byly ve své době známé jako norimberská, která směřovala z Prahy přes Plzeň do Stříbra, bavorská přes Horšovský Týn a Klenčí pod Čerchovem a hofská, jež se z norimberské ve Stříbře stočila směrem na Cheb. Od konce 20. let se počet vystavěných cest navýšil o silnici nepomuckou, která byla budována mezi lety 1827–1832, v roce 1843 pak silnice loketská a roku 1847 silnice plaská. O rok později pak byla započata výstavba nového kamenného mostu nazývaného saský, který stojí v místech zbořené Malické brány a hradebního příkopu. Druhým mostem z počátku 30. let 19. století je pak Zbrojnický, který od roku 1832 propojuje vnitřní město s mlýnskou struhou.⁷²

Od 30. let na pozemních komunikacích započala pravidelná dostavníková doprava propojující Plzeň s okolními městy. Od 1. dubna 1832 jezdil dostavník třikrát do týdne na trase Plzeň–Klatovy a od 20. května 1832 pak, rovněž třikrát do týdne, cestoval dostavník z Plzně do Mariánských Lázní. Majitelem dostavníků a zakladatelem tohoto podniku byl měšťan Jan Hahnenkamm, který v Říšské ulici vlastnil hostinec „U zlatého lva“.⁷³ Od 1.

⁷⁰ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuvvedeno. s 334.

⁷¹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuvvedeno. s 448, 457, 507.

⁷² ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvvedeno. s 59–60.

⁷³ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvvedeno. s 60.

prosince 1833 pak spolu s majitelem hostince „U korunního prince Ferdinanda“ p. Hanesem podnikali v každodenní dostavníkové přepravě do Prahy.⁷⁴

Jaroslav Schiebl ve své vzpomínce na osobnost a působení purkmistra Kopeckého v příspěvku *Sto let moderní Plzně* prohlašuje, že Kopecký byl ve 20. letech příčinnivým zastáncem plánu hraběte Šternberka výstavby koněspřežné dráhy mezi Plzní a Prahou.⁷⁵ Z projektu zůstalo pouze torzo ve formě úseku Praha–Lány. Ve 40. letech byly uvažováno o možnostech koňské dráhy vedoucí přes Klatovy, Vodňany do Českých Budějovic, ale ani tento plán nebyl uskutečněn.⁷⁶

3.2.3 Veřejné prostranství

Nejvýraznějším zásahem do vzhledu Plzně bylo odstraňování městského fortifikačního systému, které probíhalo od konce 18. století až do poloviny století následujícího, přičemž nejrušnější demoliční činnost probíhala právě za purkmistrování Martina Kopeckého ve 20.–40. letech 19. století. Jak je napsáno výše v části o profesních počinech plzeňského měšťanstva, byly postupně zbourány všechny brány a hradby mezi nimi. Příkopy byly zasypávány a na jejich místech byly sázeny keře a stromové aleje. Některým řemeslníkům bylo povoleno postavit své nové domy na zbytcích hradebních zdí či zwingerech.⁷⁷

Stavební materiál z bouraného pevnostního systému byl upotřeben při stavbě budovy nového divadla, městského pivovaru, k rekonstrukci a přístavbě vodárenské věže, nebo na opravu masných krámů. Vykonavateli těchto plánů okružních sadů byli přicházející žebráci a tuláci, které purkmistr k této činnosti přiměl.⁷⁸

Úpravy veřejného prostoru se týkala změna organizace při výstavbě tržních bud a stánků, když se stávající systém zdál novému purkmistrovi chaotický a nehodný hospodářské důležitosti výročních jarmarků.⁷⁹ Jak Ladislav Lábek popisuje, každý ze čtyř výročních

⁷⁴ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 334.

⁷⁵ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: *Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech*. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 10.

⁷⁶ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 60.

⁷⁷ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 32.

⁷⁸ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: *Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech*. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 9.

⁷⁹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 322.

trhů se konal osm dní a začínaly vždy pondělí po neděli daného svátku a svým ekonomickým významem překonávaly všechny ostatní trhy v Čechách. Nový Kopeckého systém spočíval ve vytvoření 12 provizorních ulic tvořených jednotlivými boudami, přičemž 11 z těchto ulic stálo v prostoru náměstí napravo od vchodu kostela sv. Bartoloměje a poslední 12 byla situována do prostoru na východní straně náměstí vedle poslední boudové ulice a současně v pozici za kostelní apsidovou zdí.⁸⁰ Nový tržní řád a systém byl navržen pro 468 bud a 268 stánků, přičemž 71 dalších místností v prostoru vnitřního města bylo trhovcům po dobu výročních jarmarků pronajímáno místními měšťany.⁸¹ Nový řád rovněž určoval prodej konkrétních produktů na zavedených místech. Kupříkladu denní trhy byly situované na jižní části náměstí, trhovci na týdenních zaplnili i přilehlé ulice Dřevěnou a Riegrovu a Křížikovy sady. Co se týká jednotlivých товарů, tak v Dřevěné ulici se prodávalo nádobí, od konce Dřevěné až po hotel Continental nabízel své zboží květináři a mlýnská strouha byla místem rybiho trhu. Ovoce se smělo prodávat v Dominikánské ulici, anebo mezi ulicemi Kollárova a Poděbradova. Oblečení a boty se byly nabízeny na východní straně kostela sv. Bartoloměje, zřejmě proto je tato budní ulice v Kopeckého plánech nazvána Liberecká.⁸² Ještě před příchodem Kopeckého k roku 1821 byl pro dnešní ulici Sedláčkovu zamluven trh koňský a s obilím se smělo obchodovat na Štěpánském náměstí v dnešních Kopeckého sadech.⁸³

Dalším změnou ve veřejném prostoru spojenou se jménem purkmistra Kopeckého je boj za veřejnou čistotu města, kterou se snažil docílit vydlážděním ulic, silnic a náměstí, osvětlením ulic a náměstí lucernami, nebo nařízením, že domy musí být namísto chrličů opatřeny okapovými rourami.⁸⁴

S nepřilíh velkým pochopením se setkala Kopeckého nařízení k odstranění kamenných lavic, které se nacházely takřka před každým domem a které byly oblíbeným místem setkání místních obyvatel.⁸⁵

⁸⁰ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. obrázek na s. 23 a s. 28.

⁸¹ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 29.

⁸² KRÁTKÝ, Vladislav. *100 zajímavostí ze staré Plzně*. Plzeň: Starý most, 2003. 117 s. ISBN 80-239-1692-0. s 47

⁸³ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 330.

⁸⁴ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 33.

⁸⁵ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s 397.

Ve jménu vizuální očisty města byla zřízena pozice veřejných pracovníků, tzv. roháčů, jejichž povinností bylo každé ráno zamést náměstí a název byl odvozen od jejich stanovišť situovaných v rozích náměstí⁸⁶

Jaroslav Schiebl nám rovněž poskytl zajímavou informaci o tom, že Kopeckým zakoupený dům v roce 1847 byl nezištně věnován městu k veřejným účelům, jelikož příčně uzavíral Františkánskou ulici.⁸⁷ Záznam o koupi tohoto domu od paní Aloisie Adámkové purkmistru Kopeckému nalézáme taktéž v Hruškově *Knize pamětní*.⁸⁸

3.2.4 Občanská vybavenost

Jedním z nejdůležitějších počínů Kopeckého na poli občanské vybavenosti města je výstavba lochotínských lázní a přilehlého parku ve 30. letech 19. století, která významně napomohla k rozvoji celé městské části. Kopeckého vize přetvoření Plzně na lázeňské město po vzoru Karlových Varů nebo Mariánských Lázní iniciovala stavbu kolonády, Síně přátelství, ubytování pro hosty, pohostinské zařízení a lochotínské sady. Ačkoliv plán lázeňského centra zkrachoval, místo se stalo oblíbeným zastávkou plzeňského společenského života.⁸⁹

S projektem lázní souviselo vybudování kamenného divadla roku 1832 za podpory pravovárečného měšťanstva, kterého se také stalo majetkem.⁹⁰ Na místě zbořené Slepé brány na konci Riegerovy ulice vyrostla empírová budova, na jejímž průčelí se skvěl štít s nápisem „Seria est vita, hilaris est ars“ a která se na dalších sedmdesát let stala kulturním stánkem plzeňských obyvatel.⁹¹

Do příchodu Kopeckého fungovaly ve městě tři nemocnice; špitál sv. Máří Magdalény v dominikánském klášteře, špitál sv. Martina bez vlastních prostor, ale jeho fondy byl placen personál v magdalénské nemocnici, a lazaret pro nemajetné u Doubravky. Tento byl pro svůj zoufalý stav stržen a roku 1824 přemístěn do panského dvora ve Veleslavinově

⁸⁶ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 9.

⁸⁷ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 10.

⁸⁸ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s 455.

⁸⁹ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s 11.

⁹⁰ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuváděno. s 59.

⁹¹ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2. Od národního obrození k státní samostatnosti*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 51.

ulici. V roce 1832 byla založena nová všeobecná nemocnice v dnešních sadech 5. května se 48 postelemi pod správou městských lékařů.⁹²

Další bohuľibou inovací života ve městě bylo zřizování opatrovny pro malé děti roku 1834, která vznikla z dobrovolnické sbírky a která se dle zprávy opatrovny z roku 1835 stala o 61 chlapců a 66 dívek, v letech 1848–1849 pak 30 hochů a 20 děvčat.⁹³

Ve 40. letech byla pozornost věnována rozvoji vzdělanosti. Od roku 1840 se začalo vyučovat obyvatelstvo v nedělních průmyslových školách řemeslnických pro dospělé, ve škole přádelnické nebo kreslířské.⁹⁴ V roce 1843 byla rozšířena a vysvěcena hlavní škola, která sídlila spolu s gymnáziem na Štěpánském náměstí v prostoru dnešních Kopeckého sadů.⁹⁵ Ze zprávy ze školního roku 1848/1849 hovoří o počtech školní mládeže v Plzni takto: gymnázium 260 žáků, nižší škola reálná 123 žáků, v hlavní škole 550 studujících, česká farní škola měla 339 žáků, hlavní škola dívčí 450 žákyň a česká dívčí škola 344 studentek. Celkem 2066 školou povinných dětí.⁹⁶

Na dnešním Masarykově náměstí byla roku 1844 postavena vojenská zásobárna a pekárna.⁹⁷ Byla zřizována jatka mimo město a tržiště pro nedomácí řezníky v dnešních sadech Pětatřicátníků tzv. plácek.⁹⁸

Roku 1848 bylo zádušním ústavem zakoupeno pole v sousedství hřbitova sv. Mikuláše, aby mohl být rozšířen pro potřeby obyvatel Plzně.⁹⁹

⁹² ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuváděno. s. 60–61.

⁹³ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s. 357, 373 a 525.

⁹⁴ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s. 9.

⁹⁵ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s. 443.

⁹⁶ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s. 525.

⁹⁷ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuváděno. s. 59.

⁹⁸ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech. 1929, roč. XI., s. 7–12. s. 9.

⁹⁹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s. 507.

3.2.5 Magistrát a ostatní úřady

Regulovaný magistrát zastával kromě městské správy i funkci soudu první instance, nepřímou tak politicky a soudně bděl nad celým plzeňským panstvím až do zrušení tohoto správního systému v roce 1847. Magistrát byl tvořen purkmistrem, šesti radními a nižšími úředníky a posluhy. Mezi nižší úředníky započítáváme pracovní pozice jako tajemník, protokolista, účetní, písař, pokladní, návladní, nebo sirotčí správce. Ačkoliv byla úředním jazykem němčina, pro výlučně české vesnice plzeňského panství bylo potřeba vést část agendy v češtině.¹⁰⁰

Součástí centralizačních procesů byrokratického aparátu se staly krajské úřady a Plzeň se jako strategické město kraje stalo sídlem krajského hejtmána. Na krajském úřadu dále působili krajští komisaři, inženýr, sekretář, protokolista, dva kancelisté, praktikanti a poslové. Později přibýly školní inspektoři a kraj také platil krajské odborné úředníky, zde počítáme například chirurga, lékaře, porodní bábu, pokladníka nebo kontrolora.¹⁰¹

V Plzni se v první polovině 19. století nacházely okresní kamerální úřad pro Plzeňský a Klatovský kraj, který spravoval nepřímé daně, důchodkový trestní soud a celní správa. Svůj úřad měla i vojenská správa, pošta a cestmistr.¹⁰²

3.3 Obyvatelstvo, počet a etnické složení

Až do roku 1850 patřilo k městu 31 okolních vesnic i s obyvateli. Byly to: Skvrňany s 233 obyvateli k roku 1838, Lobzy 128 obyvatel, Božkov 281 sídlících, Hradiště 48 obyvatel, Bolevec s 319 obyvateli, Aujezdec (Újezd) 162 započtených duší, Bukovec 142 obývajících, Doubravka s 238 obyvateli, Dýšina 324 místních, Hrádek 337, Chýšice (Kyšice) 337 obyvatel, Ejpovice v roce 1838 489 obyvatel, Chrást 542, Smědčice s 234 započítanými, Sedlec se 40 obyvateli, Bušovice 404 obyvatel, Nová Huť s Hořemyslicemi 146 obyvatel, Druztová 219 obyvatel, Senec 170 obyvatel, Zruč 208 duší, Dolany 210 obyvatel, Habrová 111 místních, Štěpánek 160 obyvatel, Doudlevec 169 obyvatel,

¹⁰⁰ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 76–77.

¹⁰¹ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 77.

¹⁰² WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 77.

Radobyčice 308 duší, Útušice 263 obyvatel, Letkov 161 duší, Chotěšov 280 obyvatel, Černice 351 obyvatel, Letkov 182 obyvatel a Koterov 319 duší k roku 1838.¹⁰³

Počet obyvatel a domů v Plzni ve sledovaném období kontinuálně narůstal i přes drobné nuance mezi jednotlivými zdroji informací. Kupříkladu Ladislav Lábek ve svém pojednání *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu* vycházel z informací Bohuslava Františka Horáka k roku 1825, podle nichž bylo v Plzni 535 domů a 7847 obyvatel. Na základě údajů v Hruškově Knize pamětní k roku 1830 došel k nárůstu domů na 548 a součtu obyvatel 9004.¹⁰⁴

Jak bylo napsáno výše Martin Hruška udává pro rok 1830 počet domů ve městě Plzeň 548 a počet obyvatel úhrnem 9004.¹⁰⁵ Při soupisu obyvatel a domů pro rok 1840 uvádí čísla 563 domů a 10 181 rezidentů.¹⁰⁶ Na konci roku 1850 už zaznamenal 640 domů a 10 392 obyvatel.¹⁰⁷

V Sommerově topografickém díle o českém království měla Plzeň v roce 1838 obdobný počet domů jako v Hruškově pojednání (562 domů), ale pouze 8729 obyvatel připadalo na město a 15779 úhrnem i s vesnicemi.¹⁰⁸

Ve svém díle *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914* vychází Ludmila Kárníková-Šmilauerová z topografického díla Františka Palackého¹⁰⁹ a uvádí následující nárůsty počtu obyvatel takto: pro rok 1790 5424 obyvatel, v roce 1830 8798 rezidentů, v roce 1843 9799 obyvatel a na přelomu 1850/1851 11 486 duší.¹¹⁰

Dle národnostního rozložení bylo v Plzni v roce 1786 82,2 % Čechů, avšak úřední řečí byl jazyk německý. Němčina byla také primárním jazykem duchovenstva, měšťanstva a armády, tak jak to určovaly josefínské reformy. V době národního vzepětí v duchu

¹⁰³ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen. Sechster. Band Pilsner Kreis*. Prag: J.G. Calve'schen Buchhandlung, 1838. Gottlieb Haase Söhne. 387 s. s. 40–43.

¹⁰⁴ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s. 26.

¹⁰⁵ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s. 323.

¹⁰⁶ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s.430.

¹⁰⁷ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s. 540–541.

¹⁰⁸ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen. Sechster. Band Pilsner Kreis*. Prag: J.G. Calve'schen Buchhandlung, 1838. Gottlieb Haase Söhne. 387 s. s. 5.

¹⁰⁹ Pozn. pro rok 1830 PALACKÝ, František: *Statistisch topographische Notizen über die Bevölkerung Böhmen im Jahre 1830*, a pro rok 1843 PALACKÝ, František: *Popis Království českého*.

¹¹⁰ KÁRNÍKOVÁ-ŠMILAUEROVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 401 s. 21-103-65. s. 112.

nastupujícího romantismu vznikla mezi vzdělanými představiteli města poptávka po povznesení učenosti i mezi chudý plzeňský lid a početné řemeslnictvo, které bylo po hříchu převážně českého živilu. Byla založena česká triviální škola v roce 1819.¹¹¹

Sommer poukazuje, že převládajícím jazykem je v Plzni řeč česká, ale taktéž se ve městě vyskytuje velké množství německého obyvatelstva a tři židovské rodiny.¹¹²

V novém vydání *Dějiny města Plzně 2* kolektiv autorů upozorňuje na odlišný pohled na otázky národnostní a větší propustnost a nejasnost mezi jednotlivými národnostními skupinami v první polovině 19. století. Jako náhrada za chybějící data jsou zde uváděny sekundární ukazatele, jako např. česky celebrowané mše v hlavním plzeňském kostele, stejně tak i matriky vedené arciděkanem. Český živel převažoval také na třiceti vesnicích, které náležely k plzeňskému panství do roku 1850. Dalším indikátorem je také výše zmiňovaná potřeba po založení české školy. Obecně lze tedy konstatovat, že i když se v Plzni „němčilo“, nemusel být německý charakter města tak signifikantní, jak se dříve předpokládalo.¹¹³

Se Sommerovými údaji o počtu židovských rodin se rozchází zápis z roku 1798 v Hruškově Knize pamětní, kde na straně 275 nalézáme informaci o šesti Židech z Bušovic, kteří byli za svůj pobyt nuceni hradit poplatek.¹¹⁴ Doplnkem židovského patentu v roce 1819 byl Židům povolen pobyt v místě výkonu živnosti, kterou měli v nájmu. Tento nájem se v první polovině 19. století týkal určitého okruhu provozoven, šlo především o prodejny tabáku, draslárny, vinopalny a sanytrárny, a jak poukazuje Ladislav Lábek, jednalo se o druh podnikání, který nevyvolával velký zájem mezi místními.¹¹⁵

I přes neutuchávající protesty plzeňských podnikatelů proti přítomnosti židovského živilu ve městě, bylo dne 27. prosince 1821 guberniem rozhodnuto o povolení k pobytu jmenovaným nájemcům: Abrahamu Levitovi ze Štěnovic, který měl v nájmu vinopalnu, Davidu Löbovi neboli Davidu Leopoldovi Levitovi ze Štěnovic (někdy též Löwith), taktéž nájemci vinopalny, Joachimu Ledererovi, který také provozoval vinopalnu, Jindřichu

¹¹¹ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno. s 31–32.

¹¹² SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen. Sechster*. Band Pilsner Kreis. Prag: J.G. Calve'schen Buchhandlung, 1838. Gottlieb Haase Söhne. 387 s. s. 5.

¹¹³ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 64–65.

¹¹⁴ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s.275.

¹¹⁵ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s 33.

Hochhauserovi, který byl toho času výběřčím židovské daně, Filipu Schackovi, kterému byla pronajímána Tuschlerova draslárna a Karlu Ledererovi, jenž měl v nájmu draslárnu na Pražském předměstí.¹¹⁶

Další rozmach židovských podnikatelských aktivit je tak, jak je popsáno v kapitole věnované hospodářství, spojen s koncesemi na koželužny bratrů Ledererových a Davida Leopolda Levita, který si roku 1837 zajistil od císaře povolení ke koupi domů za účelem založení továrny na usně.¹¹⁷

Do života obyvatelstva českého království ve sledovaném časovém období zasáhly dvě výraznější epidemie cholery, které Kárníková–Šmilauerová datuje v několika etapách, přičemž první v roce 1832, druhá v letech 1835–1837, intermezzo v podobě epidemie tyfu v roce 1847 a poslední vlna v letech 1849–1850.¹¹⁸ Přítomnost nemoci přímo v Plzni nacházíme Hruškově Knize pamětní pro rok 1832, kdy na straně 325 čteme záznam, že ve městě epidemie vypukla v letních měsících toho roku a měla za následek několik stovek mrtvých, především na Saském předměstí.¹¹⁹ Další etapy rovněž kopírují Hruškovy záznamy, v roce 1836 se cholera vrátila v září a řádila opět nejvíce na Saském předměstí několik týdnů, a pak menší nákaza v září 1849.¹²⁰

¹¹⁶ ŠPIRKOVÁ, Věra. *Židovská komunita v Plzni*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2000. 119 s. Průvodce historií západních Čech. ISBN 80-86125-14-9. s. 20.

¹¹⁷ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN nevedeno. s. 33–34.

¹¹⁸ KÁRNÍKOVÁ–ŠMILAUEROVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 401 s. 21-103-65. s. 73.

¹¹⁹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s. 325.

¹²⁰ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s. 396 a 523.

4 Kulturní obraz města

4.1 Umělecký styl období a jeho hmotné projevy ve výtvarném umění

Na počátku 19. století vstoupila Plzeň do klasicistního období, ve 20. letech pak do epochy empírové. Zbouráním dominikánského kostela a hradebního pásu byl výrazně transformován vizuální charakter města. V empírovém slohu byla postavena budova divadla od Lorenza Sacchettiho, dům čp. 130 na náměstí, kde sídlila celnice a později krajský úřad, nebo také kasárna 35. pluku. V roce 1820 byla empírově přestavěna také věznice v Dlouhé ulici, která se dnes nazývá Veleslavínovou a namísto vězení budova slouží městskému archivu. Empírové byly také původní kašny vystavěné za Kopeckého na náměstí a domy při jihozápadní hraně Kopeckého sadů. Nový styl byl rovněž uplatněn na stavbě lochotínské Síně přátelství a dnes již neexistující lázeňské kolonádě.¹²¹ Architektem většiny budov, které vznikly za Kopeckého éry, byl František Filous.¹²²

Malířství v první polovině 19. století je zastoupeno díly sušického rodáka Vojtěcha Staubmanna a jeho dcery Marie Staubmannové. Od Vojtěcha Staubmanna se dochovalo několik portrétů a vyobrazení křížové cesty v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Prešticích. Jeho dcera Marie je autorkou několika portrétů plzeňských měšťanů, které můžeme najít ve sbírce Národopisného muzea v Plzni, známý je například její portrét Josefa Vojtěcha Sedláčka ze 30. let 19. století. Pro šlechtické rody Schwarzenbergů a Waldsteinů vytvořila sérii drobných olejů s vyobrazením interiérů jejich zámků a paláců., které si dnes můžeme prohlédnout například na zámku Orlick. Dalším portrétistou měšťanstva v Plzni byl František Wiehl, který ve třicátých letech portrétoval Klementa knížete Metternicha. Hostem ve mlýně měšťana Františka Pecháčka byl v letech 1846–1847 pražský umělec Václav Kroupa, který zde studoval kroje pro své velkoformátové dílo *Selská svatba na Plzeňsku*.¹²³

Původní plzeňské sochařství je v první polovině 19. století zastoupeno pouze v osobě Ludvíka Wildta, který měšťanství nabývá rokem 1845. Kromě plastiky

¹²¹ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvedeno. s 50–51.

¹²² WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 460.

¹²³ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 540–543.

zobrazující Lédu s labutí na jedné z původních kašen na náměstí v roce 1852, byl autorem náhrobních plastik v Plzni i okolí. Pro františkánský klášter vytvořil figury sv. Františka, sv. Antonína Paduánského, sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého, které zdobí výklenky při branách do kláštera.¹²⁴

Ze třicátých a čtyřicátých let 19.století se nám dochovalo několik plzeňských vedut. Jednou z nejznámějších je vyobrazení požáru kostela sv. Bartoloměje v roce 1835 od Ferdinanda Karla Klimsche. Akvarely se selskou svatbou a pohled na město z Lochočina namaloval během císařské návštěvy Ferdinanda I. člen jeho doprovodu Eduard Gurk. Vedutami a litografií se ve svém volném čase ryze amatérsky zabíral syn Martina Kopeckého Vilém. Z roku 1843 se nám dochovaly veduty od Viléma Kandlera *Saská brána a Plzeň od Lochočina*. Také činorodý pedagog Josef Spudil je autorem velké litografie náměstí z roku 1845.¹²⁵

4.2 Odras idejí národního obrození na plzeňské kulturní scéně

Je ironií osudu, že u prvních buditeckých krůčků empírové Plzně stálo německé gymnázium. Poněvadž mělo město starou latinskou školu provozovanou dominikánským klášterem, požadovalo roku 1776 o založení českého gymnázia. Městu bylo vyhověno za předpokladu, že nová školská instituce bude německá, a tak bylo zřízeno pětileté gymnázium, z němž tři třídy byly gramatické a dvě humanitní. V roce 1804 byl založen plzeňský filosofický ústav, který byl veden premonstrátským řádem tepelského kláštera a pod jejich správu přešla i výuka na gymnáziu.¹²⁶

4.2.1 Osobnosti plzeňského kulturního života 1. poloviny 19.století

Jedním z prvních výrazných národních buditelů se stal profesor matematiky filosofického ústavu Josef Vojtěch Sedláček, jenž do Plzně přichází roku 1810. Obrozenecké cítění se u něj naplno projevilo v roce 1816 po přečtení literární přílohy v Hromádkových *Vídeňských novinách českých*. Stal se osobním přítelem Antonína Jaroslava Puchmajera, toho času faráře v nedalekých Radnicích, četl česky psané knihy a vzdělával se v české

¹²⁴ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 568–569.

¹²⁵ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 540.

¹²⁶ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 5–6.

gramaticy. Záslouhou Sedláčka se v roce 1817 na gymnáziu i na filosofickém ústavu začal vyučovat český jazyk a sám se tohoto úkolu zhostil. Kromě matematiky a češtiny profesor taktéž vyučoval v letech 1822 a 1823 řečtinu a v letech 1824–1836 také latinu.¹²⁷

Sedláček buditelem činností obracel pozornost i k širokým masám, když se svými oslavnými ódami *Na Plzeň* a *Paměti plzeňské* snažil zapůsobit na regionální patriotismus a vědomě odkazoval na díla Jana a Matěje Tannera, Bohuslava Balbína a Antonína Frozína Plzeňského.¹²⁸

Profesor Sedláček měl také velký podíl na zřízení české školy v roce 1819, byl aktivní ve čtenářském a divadelním spolku a jako zdatný barytonista byl také osobně zainteresován v prvním českém hudebním představení v roce 1820. Ve službách povznesení češtiny na poli vědeckém napsal knihy o geometrii a fyzice *Základové měřictví neboli geometrie* a *Základové přírodnictví neboli fyziky a matematiky potažné neboli smíšené*. Je rovněž autorem několika desítek básní a veršů, jako je oslavná báseň věnovaná in memoriam Josefu Dobrovskému v časopise *Rozličnosti*, nebo báseň *Wěž Plzeňská v plamenu*.¹²⁹ Profesor Sedláček aktivně povzbuzoval vznik *Vlastenského musea v Čechách* od roku 1818 a stal se aktivním členem společnosti se zplnomocněním ke sběru materiálu v roce 1819. Vášnivě podporuje i *Časopis společnosti vlastenského Museum v Čechách*. K příležitosti stého výročí svatořečení Jana Nepomuckého složil a nechal v Plzni otisknout báseň *Pjseň k swatému Ganu Nepomuckému*.¹³⁰ Josef Vojtěch Sedláček zemřel 2. února 1836 na zápal plic ve věku 51 let.¹³¹

Současníkem a kolegou Sedláčkovým byl Josef Stanislav Zauper, který na plzeňské gymnázium přišel v roce 1809, v roce 1833 se stal prefektem a v roce 1848 ředitelem. Zemřel však již o dva roky později na sklonku roku 1850 při epidemii cholery. Tento profesor poetiky a rétoriky byl skvělým pedagogem a pojilo ho přátelství s Johannem Wolfgangem Goethem. Ačkoliv Zauper psal ponejvíce německy a česky je znám pouze jeden jeho článek oslavující profesora Sedláčka, přispěl do fondu české

¹²⁷ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 7.

¹²⁸ FELIX, Emil. Dva buditelé. Na paměť 100. výročí smrti Sedláčkovy a 75. výročí úmrtí Smetanova. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1936. 38 s. s 11–12.

¹²⁹ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 10–17.

¹³⁰ MORÁVKOVÁ, Naděžda a kol. *Josef František Smetana a jeho doba*. Praha: ViaCentrum s. r. o., 2019. 268 s. ISBN 978-80-87646-28-1. s 34–35.

¹³¹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knihy pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno. s.378.

historiografie překladem Homérova díla *Homers Ilias und Odyssee, prosaisch übersetzt* v roce 1840 a pro potřeby plzeňské historiografie v roce 1835 vydal výtah z Tannerovy kroniky *Alte Chronik von Pilsen*.¹³² Josef Stanislav Zauper se rovněž zasloužil o otevření prvního plzeňského muzea, když gymnaziální muzeum, které sloužilo studijním účelům zpřístupnil pro zájemce z řad veřejnosti.¹³³

Opuštěné místo po prvním plzeňském obrozenci profesoru Sedláčkovi zaujal žák Klicperův z královehradeckého gymnázia Josef František Smetana. Do premonstrátského kláštera v Teplé vstoupil v roce 1823 a roku 1825 složil řeholní slib. Do Plzně přišel v roce 1831, když se stal na plzeňském gymnáziu profesorem fyziky. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Obraz starého světa* vydaný v roce 1834, v němž jsou Smetanou popsány světové dějiny. Toto dílo bylo později rozšířeno a v roce 1846 pod názvem *Všeobecný dějepis občanský* vydáno Maticí českou. Průkopnická díla česky psané fyziky jsou Smetanou napsané *Základové hvězdoslaví čili astronomie* z roku 1837 a *Silozpyt čili fysika*, které roku 1842 vydala rovněž Matice česká.¹³⁴

Svou výchovnou a pedagogickou činnost zasvětil kultivaci a propagaci češtiny, jakožto zamýšlenému prostředku k širší vzdělanosti i mezi prostým lidem. Vzdělání v mateřském jazyce pro něj bylo předpokladem lepší orientace v politických záležitostech doby a základem emancipace národa. Jeho historická práce je především v druhém a třetím díle *Všeobecného dějpisu občanského* prodchnuta ideály slavjanofilství a oslavou českých dějin.¹³⁵

Když byla v roce 1840 zahájena nedělní průmyslová škola pro dospělé řemeslníky ujal se přednášení fyziky profesor Smetana a o technickém kreslení a strojírenství přednášel učitel Josef Spudil. Na Smetanovu přímluvu přichází téhož roku do Plzně jeho bratranec Bedřich Smetana, který na zdejším gymnáziu prožije další tři formativní léta. Relativně bohatý hudební život města té doby zajišťovaly ostrostřelecká a vojenská kapela, které hrály v lochotínských lázních nebo v hostinci „U města Hamburku“. Mladý

¹³² FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 32–34.

¹³³ MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7. s. 117.

¹³⁴ SCHWARZ, František. *Josefa Františka Smetany literární a vlastenecké působení*. Plzeň: tiskem I. Schiebla, 1874. 15 s. s 6.

¹³⁵ MORÁVKOVÁ, Naděžda a kol. *Josef František Smetana a jeho doba*. Praha: ViaCentrum s. r. o., 2019. 268 s. ISBN 978-80-87646-28-1. s 15–18.

komponista zde složil několik tanečních i lyrických skladeb a z Plzně odešel s vědomím, že komponování je jeho životní cestou.¹³⁶

Do první poloviny 19. století spadá Smetanovo působení v oblasti čtenářské osvěty, když ve 40. letech založil na Lochotíně čítárnu a půjčovnu knih a v roce 1844 vyčlenil z gymnaziální knihovny česky psané svazky, aby je zpřístupnil široké čtenářské obci.¹³⁷ Profesor Smetana byl rovněž průkopníkem fotografování v Plzni. Jím signované daguerrotypické fotografie se nedochovaly, ale byl autorem prvního odborného popisu tohoto fotografického postupu a ve sbírce Národního technického muzea jsou uloženy jeho fotografické pomůcky.¹³⁸

Po nevydařené revoluci 1848 se Smetana stal zklamaným kritikem státního aparátu i církve. V únoru 1849 musel za příkaz tepelského opata rezignovat na členství a předsednictví ve Slovanské lípě. Padesátá léta byla obdobím represí a policejního dohledu.¹³⁹ Vlivem policejní zvěle a postupující choroby byl Smetana nucen stáhnout se z víru společenského života. V roce 1854 podstoupil operaci levého oka, ale vlivem pooperačního zánětu na oko oslepl zcela a na pravém ztrácel zrak také. Vlivem neutěšeného zdravotního stavu byl v letech 1856–1857 uvolněn z pedagogické činnosti. Už jako slepý se zúčastnil setkání s Josefem Kajetánem Tylem v roce 1856 a po jeho smrti dne 11. července se svým kolegou Hugo Karlíkem zorganizoval Tylův pohřeb na Mikulášském hřbitově. V roce 1857 prodělal úspěšnou operaci pravého oka, a tak se díky částečnému zraku mohl vrátit ke své práci. V roce 1858 a 1861 prodělal zápal plic. Následky druhého se mu staly osudným a 18. února 1861 umírá.¹⁴⁰

Mezi další významné současníky Smetanovy Emil Felix zařadil například prvního ředitele české triviální školy Jana Nepomuka Sýkoru, který pro své žáky sepsal několik učebnic jako roku 1833 vydanou publikaci *Výtah z německé mluvnice*. Dýšinský učitel Jan Rádl se věnoval matematice a na toto téma vydal několik učebnic, za všechny uvedu v roce 1833 vydanou knihu *Prospěšný a potřebný přídavek k z paměti počítání*

¹³⁶ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvedeno. s 65–67.

¹³⁷ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 46.

¹³⁸ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 585.

¹³⁹ MORÁVKOVÁ, Naděžda a kol. *Josef František Smetana a jeho doba*. Praha: ViaCentrum s. r. o., 2019. 268 s. ISBN 978-80-87646-28-1. s 92–93.

¹⁴⁰ MORÁVKOVÁ, Naděžda a kol. *Josef František Smetana a jeho doba*. Praha: ViaCentrum s. r. o., 2019. 268 s. ISBN 978-80-87646-28-1. s 44–45.

s pravidly uvedenému. Důležitou postavou byl rovněž Antonín Hlavan, který od roku 1835 působil jako plzeňský arciděkan a který se v roce 1861 zasloužil o povýšení české triviální školy na školu hlavní.¹⁴¹

4.2.2 Působení plzeňského divadla za Kopeckého v letech 1828–1850

Než české divadlo dostalo svou vlastní kamennou budovu, odehrávala se představení v náhradních prostorách, tak jako v roce 1829 „U zlatého orla“, kde Sedláček se svými ochotníky zorganizoval tři česká představení. V hostinci „U růže“ téhož roku působila Hilmerova německá divadelní společnost, která mezi hry německé vsunula i šest her českých, a v jejíž řadách působil Josef Kajetán Tyl.¹⁴²

První české kamenné divadlo po Praze, které zahájilo činnost v roce 1832, vnášelo do obrozeneckých řad příslib větší četnosti českých představení. Pravovárečné měšťanstvo však nebylo českým hrám nakloněno, a tak se v Plzni do roku 1835 vystřídali tři němečtí divadelní ředitelé, kteří uváděli hry vesměs německé provenience. V roce 1835 nastoupil na místo ředitele divadla p. Suvar, který na Sedláčkovu přímluvu prosadil na scénu i několik českých her.¹⁴³

Po smrti profesora Sedláčka v roce 1836 dočasně skončila éra česky mluvených her na první plzeňské scéně. Znovu se české slovo rozeznělo z jeviště divadla 12. září 1840, kdy byla uvedena Macháčkova hra *Ženichové* a v níž si zahráli i tři pražští hostující herci J. K. Tyl, J. J. Kolář a J. Kaška.¹⁴⁴

Následovalo další období německých ředitelů českého divadla, které v polovině 40. let narušil sérií českých ochotnických představení plzeňský učitel Josef Spudil. V repertoáru ochotnického divadla byly hry „Čech a Němec“, „Rohovín Čtverrohý“ anebo „Loupežníci na Chlumu“, a protože v řadách jeho souboru byly i jeho žáci, lze konstatovat, že tato činnost měla i národně vzdělávací charakter.¹⁴⁵

¹⁴¹ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 54–58.

¹⁴² FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 40–41.

¹⁴³ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvedeno. s 62–63.

¹⁴⁴ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 69.

¹⁴⁵ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvedeno. s 63.

Tradice ochotnických představení pokračovala i na konci 40. let, když byly v provincii uvedeny pro dobročinné účely hry „Paní Marjánka, matka pluku“ od J. K. Tyla, německá komedie od Augusta von Kotzebuea, česká veselohra od Václava Klimenta Klicpery a na konci měsíce od téhož autora „Divotvorný klobouk“.¹⁴⁶

Zvýšená společenská aktivita roku 1848 se projevila i na prknech plzeňského divadla dalšími představeními ochotnického spolku, tentokrát převzal otěže spolek Slovanská lípa. Jmenovitě se jednalo o členy Františka Guldenera, Ignáce Schiebla a Divíška, kteří zinscenovali hry „Ženichové“ od Macháčka, od Klicpery „Popelku Varšavskou“ a „Rohovina Čtverrohého“ s proslovem profesora Smetany velebícím průmyslovou školu a také Tylova „Slepého mládence“. I následující rok pokračovala ve zvýšené míře uvedení dalších představení, jako byly „Jan za chrta dán“ od V. K. Klicpery, „Pašery“ od dramatika Ernsta Raupacha, Töpferův „Dobrý ton“, nebo „Čtyři strážce na jednom stanovišti“ od Kotzebueova. Na Nový rok 1850 byla studenty sehrána Klicperova hra „Loketský zvon“ a z výtěžku měly být zaplaceny přístroje pro budoucí vyšší reálnou plzeňskou školu. Učitel Josef Spudil ještě v roce 1849 inicioval vznik pěvecké sekce v rámci Slovanské lípy, jejíž vznik znamenal první pěvecký sbor v Plzni. Po rozpuštění Slovanské lípy se pěvecké těleso stalo volným sdružením, které bylo opětovně reorganizováno až založením Hlaholu.¹⁴⁷ Slovanská Lípa pak 24. března 1849 sebe sama deklarovala na výhradně čtenářský spolek.¹⁴⁸

4.2.3 Společenský život

Socializace měšťanstva se v polovině 19. století odehrávala výhradně v plzeňských hostincích a vinárnách. Jmenovitě byly středisky společenského života hostince *U bílé růže*, která byla provozována v budově vedle radnice, *U zlatého orla*, kde dnes stojí Hotel Central, *U zlatého lva* v Říšské ulici (dnes Prešovská) a za všechny vinárny jmenujme *U Hanesů* (dnešní Hotel Slovan).¹⁴⁹

¹⁴⁶ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 69–70.

¹⁴⁷ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 70.

¹⁴⁸ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Knih pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuvedeno. s.513.

¹⁴⁹ STOČES, Jiří, MUŠKOVÁ, Eva a kol. *Tenkrát na západě (Čech)*. Kapitoly z dějin kultury a každodennosti Plzně a Plzeňského kraje. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013. 315 s. ISBN 978-80-261-0328-8. s 145.

Poklidný společenský život byl neobyčejně rozvířen během císařských návštěv. V období Kopeckého magistrátu byla Plzeň poctěna hned třikrát. V roce 1833 zavítal do Plzně císař František s chotí císařovnou Karolinou a na jejich počest se konalo mnoho oslav. V roce 1835 a 1836 navštívil Plzeň jeho nástupce Ferdinand I. a také při jeho návštěvě připravilo město bohatý kulturní program. Unikátním kulturním příspěvkem bylo předvedení selského svatebního průvodu. Při své druhé návštěvě věnoval císař místnímu ostrostřeleckému spolku stříbrný pohár.¹⁵⁰

Ve 40. a 50. letech byl oblíbenou destinací vlasteneckého kroužku kolem profesora Františka Josefa Smetany hostinec *U bílé růže*, ve kterém se schůze konaly každý den od 6 do 7 hodin večer.¹⁵¹

Ku povznesení ducha místní společnosti bylo ve 40. letech odebíráno několikero novin a časopisů, jmenovitě *Květy*, *Česká včela*, *Poutník* a *Pražské noviny*.¹⁵² Od 1. července 1847 začal vycházet plzeňský časopis zaměřený především na regionální události *Pilsner Anzeiger*, který vydával a redigoval plzeňský knihkupec a tiskař Jan Michael Schmid. V květnu 1849 byl časopis přejmenován na *Pilsner Wochenblatt*.¹⁵³

V létě 1841 a 1844 byly uspořádány české plesy a za letních večerů se společenská zábava let čtyřicátých přesunula do lohotínských lázní, kde se v Síni přátelství scházela a tančila plzeňská mládež.¹⁵⁴

4.2.4 Rok 1848 a jeho důsledky

Jakmile se vlastenecký kroužek od hostince *U bílé růže* dozvěděl, že se z popudu Svatováclavského výboru pracuje na petici císaři, jejímž meritem mělo být zrovnoprávnění češtiny s němčinou a řešení selské otázky, zažádal dne 13. března 1848, aby i do Plzně byla tato petice poslána k podpisu.¹⁵⁵ Zpráva o příslibu konstituce a souhlasu císaře

¹⁵⁰ WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 81.

¹⁵¹ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 46.

¹⁵² STOČES, Jiří, MUŠKOVÁ, Eva a kol. *Tenkrát na západě (Čech)*. Kapitoly z dějin kultury a každodennosti Plzně a Plzeňského kraje. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013. 315 s. ISBN 978-80-261-0328-8. s 146.

¹⁵³ MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7. s. 117.

¹⁵⁴ ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II*. Od roku 1788 do roku 1918. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN neuvedeno. s 61.

¹⁵⁵ MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7. s. 118.

Ferdinanda I. s pražskou peticí z 15. března 1848 dorazila do Plzně 17. března. Na radnici se už v dopoledních hodinách sešli zástupci krajského i městského úřadu, duchovenstva, důstojníci ostrostřeleckého spolku, vojenský důstojnický sbor či pozvaní zástupci měšťanstva ke slavnostnímu vyhlášení manifestu ústy purkmistra Kopeckého. Poté byl manifest přečten z balkonu i přítomnému obyvatelstvu. Následně se za účasti krajského hejtmana Rothkircha, městské honorace a studentstva v kostele sv. Bartoloměje celebulovalo oslavné *Te Deum* arciděkanem Hlavanem.¹⁵⁶ Dne 30. března se v Plzni konalo vzpomínkové requiem za padlé na vídeňských barikádách ve dnech 13.–15. března. V květnu 1848 sílil ve městě odpor proti zastáncům velkoněmecké myšlenky a frankfurtského sněmu z řad měšťanstva, který vyvrcholil demonstrací s „kočičí muzikou“. Voleb 20. května se nezúčastnil žádný obyvatel Plzně.¹⁵⁷ Vůdčí postavu plzeňská vlastenecká inteligence již v dobách předbřeznových našla v osobě Josefa Františka Smetany. V květnu 1848 profesor Smetana apeloval na arciděkana Antonína Hlavana, aby byl pro svůj protivlastenecký charakter zrušen tzv. Nový svátek, který byl oslavou porážky husitů při jejich neúspěšném obléhání města ve 15. století.¹⁵⁸ Profesor Smetana spolu s učitelem hlavní školy Josefem Spudilem byli plzeňskými deputáty na Slovanském sjezdu konaném od 2.–12. června. O svatodušním povstání byla do Plzně přinesena zpráva v noci z 15. na 16. června, ale vyslání gardy bylo znemožněno podplukovníkem místní posádky Gottfriedem Conradim, a tak se do Prahy vydalo jen několik dobrovolníků. Po potlačení povstání bylo z národní gardy vyloučeno její radikálnější osazenstvo, především řemeslníci. Uprostřed léta 1848, dne 31. července byla založena plzeňská pobočka Slovanské lípy, která se stala hybnou silou vlasteneckého společenského života ve městě. Její politická příslušnost byla proklamována dne 7. září 1848 organizací zádušní mše za oběti potlačeného svatodušního povstání.¹⁵⁹ V říjnu 1848 se prvním starostou Slovanské lípy v Plzni stal profesor Smetana a toho měsíce byl rovněž založen *Posel ode Mže*, který byl prvním česky psaným časopisem v Plzni.¹⁶⁰ Na konci února roku

¹⁵⁶ TOUŽIMSKÝ, Josef Jakub. *Na úsvitě nové doby*. Dějiny roku 1848 v českých zemích. Praha: Jos. R. Vilímek, 1898. 783 s. s. 195.

¹⁵⁷ MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7. s. 118.

¹⁵⁸ KUMPERA, Jan. „Zmije svírá hrdlo tvoje, želeplná vlasti má!“. názory a postoje Josefa Františka Smetany–plzeňského vlasteneckého kněze, přírodovědce, historika a básníka. In: *Dějepis XXIII: sborník katedry historie: napsán a sestaven k šedesátým narozeninám katedry 1948–2008*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008, s. 88–101. ISBN 978-80-7043-759-9. s. 94–95.

¹⁵⁹ MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7. s. 119.

¹⁶⁰ KUMPERA, Jan. „Zmije svírá hrdlo tvoje, želeplná vlasti má!“. názory a postoje Josefa Františka Smetany–plzeňského vlasteneckého kněze, přírodovědce, historika a básníka. In: *Dějepis XXIII: sborník katedry*

1849 došlo mezi nemajetným obyvatelstvem k rozhořčeným protestům proti vojenským odvodům. Jejich zloba, podnícená místními řemenáři a obuvníky, se obrátila proti kože-
lužně židovského obchodníka Davida Leopolda Levita. Továrně byla vybita okna, zni-
čena část vybavení a rozebrány zásoby chleba. Po rozeznání kroměřížského sněmu a
vyhlášení oktrojované ústavy 7. března 1849 byl vydán tzv. asociační patent, kterým byl
nařízen policejní dohled nad společenskými spolky. Slovanská lípa se stala pouhým čte-
nářským spolkem a dne 31. března 1849 zanikla publicistická činnost *Posla ode Mže*.¹⁶¹

4.3 Reakce na Kopeckého činnost

4.3.1 19. století

Pokud bychom měli Kopeckého činnost na plzeňském magistrátu hodnotit pouze
z hlediska ocenění a pochval obdržených od rozličných úřadů a organizací od doby,
kdy usedl na purkmistrovskou židli, museli bychom konstatovat, že byl vskutku mu-
žem činu. Za všechna jeho ocenění jmenuji několik vybraných nacházejících se ve
fondu Martina Kopeckého v Archivu města Plzně. Jedná se například o uznání od
Zemské vlády za to, že učil školáky pěstovat ovocné stromy ze dne 8. června 1828,
v roce 1831 je mu konsistoří vysloven dík za péči o plzeňské školství, generální ře-
ditelství Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách Kopeckému uděluje dík za
jeho působení v Plzni v roce 1834, anebo pochvala za přesné plnění povinností od
Krajského úřadu v roce 1839. Vyjma roku 1835 ho opakovaně mezi lety 1833–1839
Krajský úřad chválil za péči o chudobince.¹⁶²

Jak nás na stránkách svého díla upozorňuje Emil Felix, dostalo se pozornosti
o Kopeckého literární dílo psané česky na stránkách *Květů českých* v 17. čísle roku
1834. Absolvent plzeňského gymnázia a publicista Jan Jindřich Marek zde kritizuje
Kopeckého pokus o pravopisnou reformu popsanou v díle *Udání k základu k hloub
vzdělávání zemje, jak to Čecha řeč a jeho pluh vijejuje*. Jeho zamýšlená reforma

historie: napsán a sestaven k šedesátým narozeninám katedry 1948–2008. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008, s. 88–101. ISBN 978-80-7043-759-9. s. 94.

¹⁶¹ MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7. s. 120.

¹⁶² Archiv města Plzně, fond Martin Kopecký, číslo EL NAD 900, i. č. LP 18257, LP 18260, LP 18263, LP 18264, LP 18265, LP 18276, LP 18280, LP 18284, LP 18286, LP 18288 a LP 18289.

spočívala na fonetickém základu češtiny neboli pravidla „piš, jak slyšíš“, a stal se tak předchůdcem myšlenek reformátora Ferdinanda Jokla.¹⁶³

Dne 7. srpna 1854, 2 měsíce po Kopeckého smrti, vydalo pravovárečné měšťanstvo provolání, aby ctitelé díla bývalého purkmistra přispěli na sbírku na památník zesnulému.¹⁶⁴ Ze sbírky byla rukou Antonína Wilda vytvořena socha v nadživotní velikosti a slavnostně odhalena byla 28. července 1861 v okružních sadech Štěpánského náměstí.¹⁶⁵

V roce 1878 bylo Štěpánské náměstí přejmenováno na Kopeckého sady a dne 29. července 1884 byl Kopeckému odhalen druhý pomník od pravovárečných měšťanů v areálu lochotínského parku. Jedná se o bronzovou bustu od Jana Cingroše a Jana Klotze.¹⁶⁶

Roku 1845 se o Kopeckém pochvalně zmiňuje Vojtěch Šembera ve svém díle *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách*, když jej zahrne do kapitoly věnované slavným vysokomýtským rodákům.¹⁶⁷

Kniha *Průvodce Plzní a nejbližším okolím* od J. S. vydaná tiskařskou dílnou Ignáce Schiebla v roce 1885 kladné Kopeckého působení v čele magistrátu popisuje na několika stranách své procházky po vnitřním městě.¹⁶⁸

Stručný životopis s hlavními zásluhami svého rodáka nám na stranách 6–8 předkládají *Paměti města i kraje Vysokomýtského* z roku 1890.¹⁶⁹

Ku příležitosti 70. výročí plánu stavby nového divadla byl na titulní straně *Plzeňského obzoru* otisknut krátký fejeton na počest Kopeckého s malou ukázkou jeho básnické tvorby, které měly být dokladem jeho českého cítění.¹⁷⁰

¹⁶³ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s. 36.

¹⁶⁴ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuvedeno. s.573.

¹⁶⁵ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2*. Od národního obrození k státní samostatnosti. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s. 36.

¹⁶⁶ *Encyklopedie dějin města Plzeň*, 2019 [online]. Archiv Plzeň, Národopisné muzeum Plzeňska a Zápaadočeské muzeum v Plzni. [cit 15.6.2021]. Dostupné z: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_objektu&load=56 a https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_ulice&load=53

¹⁶⁷ ŠEMBERA, Vojtěch. *Wysoké Mýto, královské věnné město w Čechách*. Olomouc: Tisk a papír Aloisya Škarniela, 1845. s. 125.

¹⁶⁸ J.S. *Průvodce Plzní a nejbližším okolím*. Plzeň: Ignác Schiebl, 1885. 240 s. s. 86–88.

¹⁶⁹ *Paměti města i kraje Vysokomýtského*. Vysoké Mýto: Herm. Jireček, 1886–1890. s. 132. s. 6–8.

¹⁷⁰ *Plzeňský obzor. Svobodomyslný list pro Plzeň a západní Čechy*. Plzeň: Jan Hessler, 1899, roč. VIII, č. 62 (25.5). ISSN 1805-1340. s. 1.

4.3.2 20. století

Den před slavnostním otevřením nového velkého divadla plzeňského, tj. 26. září 1902, vydaly *Plzeňské listy* na titulní straně podrobné pojednání o staré divadelní budově, o jejíž stavbu se měrou vrchovatou zasloužili purkmistr Kopecký a plzeňský buditel profesor Josef Vojtěch Sedláček.¹⁷¹

V roce 1909 se odkazu Martina Kopeckého věnovalo několik čísel periodika *Plzeňské besedy belletristický ilustrovaný čtrnáctideník*. Ve třetím čísle je to článek o první divadelní budově.¹⁷² V čísle osm časopis upomíná na datum 28. července 1861, kdy byl Kopeckému odhalen první pomník, a vyzdvihuje jeho vůli k pozvednutí města a podíl na založení dosud užívaných podniků a míst.¹⁷³ Vnuk Martina Kopeckého Adolf je autorem třetího článku v témže roce, kde je zmíněna osobnost a působení jeho děda. Adolf Kopecký ve dvacátém čísle publikuje článek o založení a osudu lochotínských lázní a přilehlých sadů s přáním po znovuoobnovení lázeňského komplexu.¹⁷⁴

Z hlediska historického je zajímavá výměna názorů z prosince 1910, která probíhala na stránkách *Plzeňských listů* mezi Dr. Fridolínem Macháčkem a Adolfem Kopeckým. Dne 17. prosince byl otisknut Macháčkův fejeton *Rozjímání o staré Plzni*, kde bylo Kopeckému vyčítáno přílišné bourání historicky cenných budov a objektů. Zajímavou poznámkou je změna vzhledu kostela sv. Bartoloměje a upomínka na purismus, jež byl užit při stavbě chrámu sv. Víta.¹⁷⁵ Kopeckého vnuk Adolf dne 24. prosince publikoval reakci na Macháčkův fejeton, ve kterém purkmistra obhazuje a u některých zmíněných objektech argumentuje přesnou datací bourání.¹⁷⁶

¹⁷¹ *Plzeňské listy*. Plzeň: Karel Müller, 1875–1904, roč. 38, č. 220. ISSN 1804-0187. s 1.

¹⁷² F.S. *Ze staré Plzně*. Plzeňské besedy belletristický ilustrovaný čtrnáctideník. Plzeň: G. Liška, 1908–1910, roč. 1, č. 3, 16 s. ISSN 2336-8047. s 3.

¹⁷³ F.S. *Purkmistr Martin Kopecký*. Plzeňské besedy belletristický ilustrovaný čtrnáctideník. Plzeň: G. Liška, 1908–1910, roč. 1, č. 8, 16 s. ISSN 2336-8047. s 13–14.

¹⁷⁴ KOPECKÝ, Adolf. *Něco o lochotínských lázních*. Plzeňské besedy belletristický ilustrovaný čtrnáctideník. Plzeň: G. Liška, 1908–1910, roč. 1, č. 8, 18 s. ISSN 2336-8047. s 9–11.

¹⁷⁵ MACHÁČEK, Fridolín. *Rozjímání o staré Plzni: (k výstavce Kroužku přátel starožitností 11.–31. prosince)*. Plzeňské listy. Plzeň: J. Strnad, 1910, roč. 46, č. 287 (17. 12.). ISSN 1804-0187. s 1–2.

¹⁷⁶ KOPECKÝ, Adolf. *Velectěného pánu Dru. Fridolínu Macháčkoví, tajemníku měst. Historického musea v Plzni*. Plzeňské listy. Plzeň: J. Strnad, 1910, roč. 46, č. 293 (24. 12.). ISSN 1804-0187. s 11.

Na přední stránku Plzeňských listů se Kopecký vrací ve dnech 28. a 29. srpna 1911 k padesátiletému jubileu odhalení pomníku v okružních sadech. Dne 28. srpna jsou popisovány jeho zásluhy v oblasti hospodářské, vzdělávací i kulturní, jako i stručný nástin jeho životopisu.¹⁷⁷ Druhý den byl oslavný článek dokončen Kopeckého počinem při výstavbě lochtínských sadů a lázní.¹⁷⁸

Pro potřeby této práce jsem použila dílo Ladislava Lábka *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu z roku 1926*. Lábek byl výjimečnou osobností plzeňského kulturního života a zakladatelem Národopisného muzea Plzeňska. Lábek považuje Kopeckého za průkopníka moderní Plzně, a to především pro jeho počiny v hospodářské oblasti. Době jeho purkmistrování je věnována celá druhá kapitola pojmenovaná *Hospodářské probuzení Martin Kopecký*.¹⁷⁹

Dalším dílem výše použitým je příspěvek *Sto let moderní Plzně* od Jaroslava Schiebla pro sborník *Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech* z roku 1929. Schiebl nešetří na adresu někdejšího purkmistra pochvalami a představuje nám jej jako velkého reformátora a řádného hospodáře. Jaroslav Schiebl, stejně jako Lábek, považuje Kopeckého za otce moderní Plzně a ve svém příspěvku poznamenává, že své informace získal od Martina Hrušky, svého otce Ignáce Schiebla, purkmistra Pecháčka, nebo od sládku Mrázka a Langa.¹⁸⁰

Ve svém pojednání o literárně činných osobnostech působících v Plzni se Emil Felix zmiňuje o Kopeckém v kapitole o žácích a současnicích profesora Josefa Vojtěcha Sedláčka. Felix Kopeckého staví do protikladu s profesorem rétoriky a poetiky Zauperem a popisuje jej jako střízlivého praktika a po Macháčkově vzoru ho považuje za dovršitele ničivých tendencí josefínských reforem.¹⁸¹

Miloslav Bělohávek ve svém příspěvku *Plzeňské sny a skutečnost Martina Kopeckého* oceňuje výsledky jeho snah o otevření města, poukazuje také na jeho snahy prosadit ve městě technické inovace a vybudování úspěšných lázní. Období Kopeckého magistrátu považuje za předěl mezi Plzní feudální a

¹⁷⁷ Jubileum pomníku Martina Kopeckého v Plzni. *Plzeňské listy*. Plzeň: J. Strnad, 1911, roč. 47, č. 194 (28. 8.). ISSN 1804-0187. s 1–2.

¹⁷⁸ Jubileum pomníku Martina Kopeckého v Plzni. *Plzeňské listy*. Plzeň: J. Strnad, 1911, roč. 47, č. 195 (29. 8.). ISSN 1804-0187. s 1–2.

¹⁷⁹ LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN neuveveno. s 19–34.

¹⁸⁰ SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: *Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech*. 1929, roč. XI., s. 7–12

¹⁸¹ FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2. Od národního obrození k státní samostatnosti*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s. s 34–36.

novodobou. Za symbolický přelom přitom považuje zboření Malické brány roku 1849, která musela uvolnit místo novému Saskému mostu a plánovanému napojení na plaskou silnici.¹⁸²

Profesor Jan Kumpera, kandidát věd, ve svém pravidelném sloupku Šlépěje milénia, malá abeceda osobností západních Čech na stránkách Plzeňského deníku poukazuje na Kopeckého osvícenecký racionalismus, který projevoval při správě města. Po vzoru Macháčkově a Felixově však také Kumpera upozorňuje, že plzeňské barokní opevnění by při svém zachování mohlo konkurovat slavné francouzské fortifikaci Carcassone či chorvatskému Dubrovniku. A ač velký obdivovatel středověké architektury smířlivě dodává, že klady Kopeckého činnosti převažují nad ničivým elementem jeho magistrátu.¹⁸³

¹⁸² BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňské sny a skutečnost Martina Kopeckého*. In: Proudý české umělecké tvorby 19. století: sen a ideál: sborník symposia pořádaného Ústavem teorie a dějin umění ČSAV v rámci Smetanovských dnů v Plzni ve dnech 12.–14. března 1987. Praha: Ústav teorie a dějin umění Československé akademie věd, 1990, s 201–204.

¹⁸³ KUMPERA, Jan. Martin Kopecký. *Plzeňský deník*. 2000, roč. 9, č. 217 (16. 9.), s 17. ISSN 1210-5139.

5 Závěr

Josefínské reformy zasáhly i do sféry městských samospráv za účelem jejich regulace. V roce 1783 bylo vydáno *Jednotné soudní zřízení pro království české*, jehož podstatou byla přeměna magistrátů na prvoinstanční soudy. V letech 1784–1785 byly vytvořeny regulované magistráty, což v praxi znamenalo, že volení měšťané museli projít státní zkouškou, aby mohli stanout v čele města.

Martin Kopecký, vysokomýtský rodák a právník, zasvětil celou svou kariéru úřednické službě. Svou pílí a přímočarostí se nejdříve osvědčil v Kutné Hoře, Táboře a Lokti, než byl roku 1828 přeložen do Plzně a stal se zde purkmistrem. Západočeská metropole počátku 19. století byla konzervativním zemědělsko-řemeslnickým městem, které bylo proslulé svými nedobytnými hradbami a kvalitním sukem. Už před příchodem Kopeckého zasáhly do vizuálního charakteru města josefínské reformy, jako například zrušením hřbitovů uvnitř města, nebo zbouráním gotického kostelu sv. Markéty.

Kopeckého purkmistrovská éra v letech 1828–1850 je obdobím bourání starého a zároveň snahou vytyčit městu nový směr. Z historického hlediska je jednoznačnou ztrátou, jak zbourání barokního fortifikačního systému, tak stržení budovy renesančního štíftu, který stál mezi radnicí a chrámem sv. Bartoloměje. Za úspěšné lze naopak považovat Kopeckého snahy v oblasti technické infrastruktury, kdy byly položeny základy moderní kanalizace, renovována vodárna a vystavěny nové kašny. Dopravní infrastruktura byla rozšiřována o nové mosty a silnice, které byly z popudu měšťanstvy lemovány alejemi ovocných stromů. Do veřejného prostranství byl vnesen řád a čistota. Kopecký dal základ zeleným okružním sadům, které vznikly na místě zlikvidovaných hradeb a příkopů, a rozvoji městské části Lochotín.

V hospodářské sféře je nejvýraznějším úspěchem založení měšťanského pivovaru a podnikatelská emancipace prvních židovských obchodníků na území města. Nezdarem skončily všechny pokusy zachránit plzeňské soukenictví, které nedokázalo držet krok s postupující technickou revolucí.

Kulturním obohacením bylo vybudování lochotínských lázní a kamenné budovy divadla. Ve všeobecném nadšení 30. a 40. let je hojně podporováno školství a národní uvědomění. Občanská vybavenost města byla rozšířena o novou nemocnici, pekárnu a jatka.

Za nejzajímavější považuji doklady o Kopeckého literární tvorbě v českém jazyce, podle kterých ho můžeme směle, po vzoru Emila Felixe, přiřadit mezi současníky prvního plzeňského buditele Josefa Vojtěcha Sedláčka.

Plzeň za Kopeckého považuji svou podstatou za éru ambivalentní. Období, ve kterém mnohé cenné objekty středověkého města musely zaniknout, aby na jejich místě byly později postaveny základy moderní průmyslové aglomerace. Nelze než souhlasit s profesorem Miloslavem Bělohlávkem, že Kopeckého regulovaný magistrát je přechodným obdobím mezi feudální a novodobou Plzní.

Zusammenfassung

Bürgermeister Martin Kopecký wurde in Vysoké Mýto geboren und studierte Rechtswissenschaften. Mit Fleiß und Geradlinigkeit bewährte er sich zunächst in Kuttenberg, Tábor und Loket, bevor er 1828 nach Pilsen versetzt wurde und dort Bürgermeister wurde. Die westböhmische Metropole war zu Beginn des 19. Jahrhunderts eine konservative Landwirtschafts- und Handwerksstadt, die für ihre uneinnehmbaren Mauern und hochwertigen Stoffe bekannt war. Schon vor der Ankunft von Kopecký wurde der visuelle Charakter der Stadt von den josephinischen Reformen beeinflusst, wie der Abschaffung der Friedhöfe im Inneren der Stadt oder dem Abriss der gotischen Kirche St. Marquette.

Die bürgermeisterliche Ära von Kopecký in den Jahren 1828-1850 ist eine Zeit des Abrisses des Alten und gleichzeitig das Bemühen um neue moderne Fundamente. Aus historischer Sicht sind der Abriss der barocken Befestigungsanlage und der Abriss des Renaissancebaus, der zwischen Rathaus und Kirche St. Bartholomäus. Auf der anderen Seite können die Bemühungen von Kopecký im Bereich der technischen Infrastruktur als erfolgreich bezeichnet werden, als die Fundamente einer modernen Kanalisation gelegt, das Wasserwerk saniert und neue Brunnen gebaut wurden. Die Verkehrsinfrastruktur wurde auf Initiative des Bürgermeisters mit neuen Brücken und Straßen erweitert, die mit Obstbaumalleen gesäumt wurden. Ordnung und Sauberkeit wurden in den öffentlichen Raum gebracht. Kopecký legte den Grundstein für grüne Kreisobstwiesen, die an der Stelle aufgelöster Mauern und Gräben entstanden, und für die Entwicklung des Stadtteils Lochotín.

Im wirtschaftlichen Bereich ist der bedeutendste Erfolg die Gründung einer Bürgerbrauerei und die unternehmerische Emanzipation der ersten jüdischen Kaufleute in der Stadt. Alle Versuche, die Pilsner Leinenindustrie zu retten, die mit der fortschreitenden technischen Revolution nicht Schritt halten konnte, scheiterten.

Die kulturelle Bereicherung war der Bau des Heilbades Lochotín und der Steinbau des Theaters. Bildung und nationales Bewusstsein werden in der allgemeinen Begeisterung der 1930er und 1940er Jahre breit gefördert. Die bürgerlichen Einrichtungen der Stadt wurden um ein neues Krankenhaus, eine Bäckerei und einen Schlachthof erweitert.

Am interessantesten halte ich die Dokumente des literarischen Werkes von Kopecký in tschechischer Sprache, nach denen wir ihn zu den Zeitgenossen des Pilsner Patrioten Josef Vojtěch Sedláček zuordnen können.

Ich betrachte Pilsen als Kopeck als im Wesentlichen eine ambivalente Epoche. Die Zeit, in der viele wertvolle Gegenstände der mittelalterlichen Stadt verschwinden mussten, um später den Grundstein für eine moderne Industrieagglomeration zu legen. Wir können Professor Miloslav Bělohlávek nur zustimmen, dass die Kopecký-Epoche eine Übergangszeit zwischen dem feudalen und modernen Pilsen ist.

Seznam pramenů a bibliografie

Prameny

Archiv města Plzně, fond Martin Kopecký, číslo EL NAD 900, citováno z i. č. LP 18190, LP 18191, LP 18192, LP 18257, LP 18260, LP 18263, LP 18264, LP 18265, LP 18276, LP 18277, LP 18280, LP 18284, LP 18286, LP 18288 a LP 18289.

Bibliografie

Monografie

BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Parky a zeleň města Plzeň*. Plzeň: Stráž, 1989. nestránkováno

BERNHARDT, Tomáš a kol. *Plzeň. Průvodce architekturou města od počátku 19. století do současnosti*. Plzeň: NAVA, 2013. 335 s. ISBN 978-80-7211-433-7.

ČEPELÁK, Václav a kol. *Dějiny Plzně II. Od roku 1788 do roku 1918*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967. 300 s. ISBN nevedeno.

DUNDR, Josef Alexandr. *Království České statisticky polohopisně–popsané*. Kraj Plzeňský. V Praze: Tiskem a skladem Karla Wilíma Medaua a společ., 1845. 333 s.

FELIX, Emil. *Dva buditelé*. Na paměť 100. výročí smrti Sedláčkovy a 75. výročí úmrtí Smetanova. Plzeň: Národopisné muzeum Plzeňska, 1936. 38 s

FELIX, Emil. *Literární Plzeň v obryse 2. Od národního obrození k státní samostatnosti*. Plzeň: Společnost pro národopis a ochranu památek v součinnosti Spolku přátel vědy a literatury české, 1933. 135 s.

HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN nevedeno.

HORSKÁ, Pavla, MAUR, Eduard a MUSIL, Jiří. *Zrod velkoměsta*. Urbanizace českých zemí a Evropa. Praha: Paseka, 2002. 352 s. ISBN 80-7185-409-3.

J.S. *Průvodce Plzní a nejbližším okolím*. Plzeň: Ignác Schiebl, 1885. 240 s.

KÁRNÍKOVÁ–ŠMILAUEROVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1965. 401 s. 21-103-65.

KRÁTKÝ, Vladislav. *100 zajímavostí ze staré Plzně*. Plzeň: Starý most, 2003. 117 s. ISBN 80-239-1692-0.

- LÁBEK, Ladislav. *Z historie plzeňského obchodu a průmyslu*. Plzeň: Vlastním nákladem, 1926. 110 s. ISBN neuvedeno.
- MAIER, Karel. *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha: Academia, 2005. 374 s. ISBN 80-200-1245-1.
- MARTINOVSKÝ, Ivan a kol. *Dějiny Plzně v datech: od prvních stop osídlení až po současnost*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 787 s. ISBN 80-7106-723-7.
- Paměti města i kraje Vysokomýtského*. Vysoké Mýto: Herm. Jireček, 1886–1890. s 132.
- SCHWARZ, František. *Josefa Františka Smetany literární a vlastenecké působení*. Plzeň: tiskem I. Schiebla, 1874. 15 s.
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen*. Sechster Band Pilsner Kreis. Prag: J.G. Calve'schen Buchhandlung, 1838. Gottlieb Haase Söhne. 387 s.
- STOČES, Jiří, MUŠKOVÁ, Eva a kol. *Tenkrát na západě (Čech)*. Kapitoly z dějin kultury a každodennosti Plzně a Plzeňského kraje. Plzeň: Západočeská univerzita, 2013. 315 s. ISBN 978-80-261-0328-8.
- ŠEMBERA, Vojtěch. *Wysoké Mýto, kráľovské wěnné město w Čechách*. Olomouc: Tisk a papír Aloisya Škarnicla, 1845.
- WASKA, Karel a kol. *Dějiny města Plzně 2, 1788–1918*. Plzeň: Statutární město Plzeň, 2016. 913 s. ISBN 978-80-87911-04-4. s 328–329.
- Periodika**
- BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňské sny a skutečnost Martina Kopeckého*. In: Proudý české umělecké tvorby 19. století: sen a ideál: sborník symposia pořádaného Ústavem teorie a dějin umění ČSAV v rámci Smetanovských dnů v Plzni ve dnech 12.–14. března 1987. Praha: Ústav teorie a dějin umění Československé akademie věd, 1990, s 201–204.
- F.S. *Ze staré Plzně*. Plzeňské besedy belletristický ilustrovaný čtrnáctideník. Plzeň: G. Liška, 1908–1910, roč. 1, č. 3, 16 s. ISSN 2336-8047.
- Jubileum pomníku Martina Kopeckého v Plzni. *Plzeňské listy*. Plzeň: J. Strnad, 1911, roč. 47, č. 194 (28. 8.). ISSN 1804-0187.
- Jubileum pomníku Martina Kopeckého v Plzni. *Plzeňské listy*. Plzeň: J. Strnad, 1911, roč. 47, č. 195 (29. 8.). ISSN 1804-0187.

KOPECKÝ, Adolf. *Něco o lochotínských lázních*. Plzeňské besedy belletristický ilustrovaný čtrnáctideník. Plzeň: G. Liška, 1908–1910, roč. 1, č. 8, 18 s. ISSN 2336-8047.

KOPECKÝ, Adolf. *Velectěného pánu Dru. Fridolínu Macháčkovi, tajemníku měst. Historického musea v Plzni*. Plzeňské listy. Plzeň: J. Strnad, 1910, roč. 46, č. 293 (24. 12.). ISSN 1804-0187.

KUMPERA, Jan. Martin Kopecký. *Plzeňský deník*. 2000, roč. 9, č. 217 (16. 9.), s 17. ISSN 1210-5139.

KUMPERA, Jan. „Zmije svírá hrdlo tvoje, želeplná vlasti má!“: názory a postoje Josefa Františka Smetany–plzeňského vlasteneckého kněze, přírodovědce, historika a básníka. In: *Dějepis XXIII: sborník katedry historie: napsán a sestaven k šedesátým narozeninám katedry 1948–2008*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2008, s. 88–101. ISBN 978-80-7043-759-9.

MACHÁČEK, Fridolín. *Rozjímání o staré Plzni: (k výstavce Kroužku přátel starožitností 11.–31. prosince)*. Plzeňské listy. Plzeň: J. Strnad, 1910, roč. 46, č. 287 (17. 12.). ISSN 1804-0187

Plzeňské listy. Plzeň: Karel Müller, 1875–1904, roč. 38, č. 220. ISSN 1804-0187.

Plzeňský obzor. Svobodomyslný list pro Plzeň a západní Čechy. Plzeň: Jan Hessler, 1899, roč. VIII, č. 62 (25.5). ISSN 1805-1340.

SCHIEBL, Jaroslav. *Sto let moderní Plzně: (vzpomínky na osobnost a působení Martina Kopeckého)*. In: *Plzeňsko: list pro vlastivědu západních Čech*. 1929, roč. XI., s. 7–12.

Elektronické zdroje

Encyklopedie dějin města Plzeň, 2019 [online]. Archiv Plzeň, Národopisné muzeum Plzeňska a Západočeské muzeum v Plzni. [cit 15.6.2021]. Dostupné z: https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_objektu&load=56 a https://encyklopedie.plzen.eu/home-mup/?acc=profil_ulice&load=53

Národní digitální archiv[online]. Národní knihovna ČR: ©2021 [cit.5. 6. 2021] Dostupné z <https://ndk.cz/view/uuid:b6799d60-0557-11dd-a3b0-000d606f5dc6?page=uuid:44318ee0-7f18-11e6-8644-001018b5eb5c> .

Seznam příloh

Příloha č. 1, plán města Plzně z roku 1781

Příloha č. 2, rytina Plzně, nedatováno

Příloha č. 3, pohled na Plzeň od Pražské brány z roku 1761

Příloha č. 4, Saská (Malá nebo též Malická) brána r. 1843

Příloha č. 5, Říšská (Nová nebo Skvrňanská) brána, 1761

Příloha č. 6, plán města Plzně k roku 1840

Příloha č. 7, požár kostela sv. Bartoloměje v roce 1835

Příloha č. 8, rytina lochotínských lázní ve 30. letech 19. století

Příloha č. 9, měšťanský pivovar na pohledu z roku 1873

Příloha č. 10, budova divadla na rohu Říšské ulice a Štěpánského náměstí

Příloha č. 11, empírové kašny na jižní straně náměstí, pohled od západu, nedatováno

Příloha č. 12, bližší pohled na empírovou kašnu v jihozápadním rohu Náměstí republiky

Příloha č. 13, kašna s Lédou a labutí v severozápadním rohu náměstí

Příloha č. 14, kašna s rytířem Žumberou v severovýchodním rohu náměstí

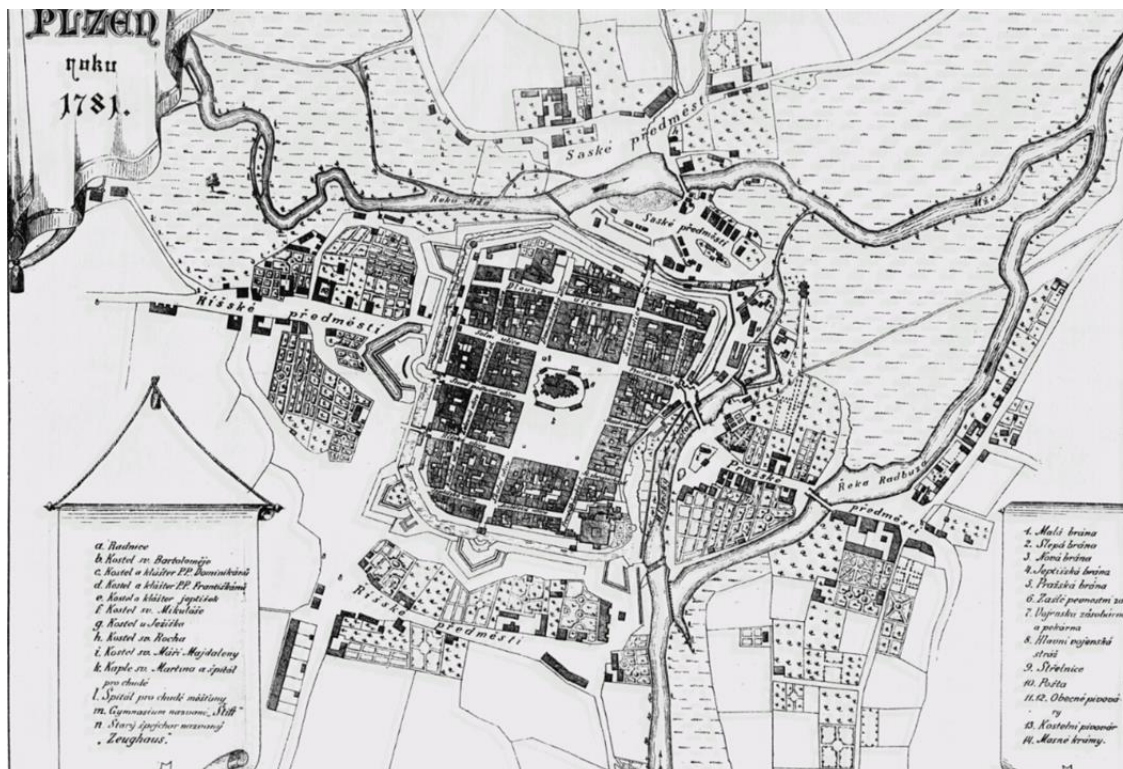
Příloha č. 15, podobizna Martina Kopeckého

Příloha č. 16, Pomník Martina Kopeckého v Kopeckého sadech

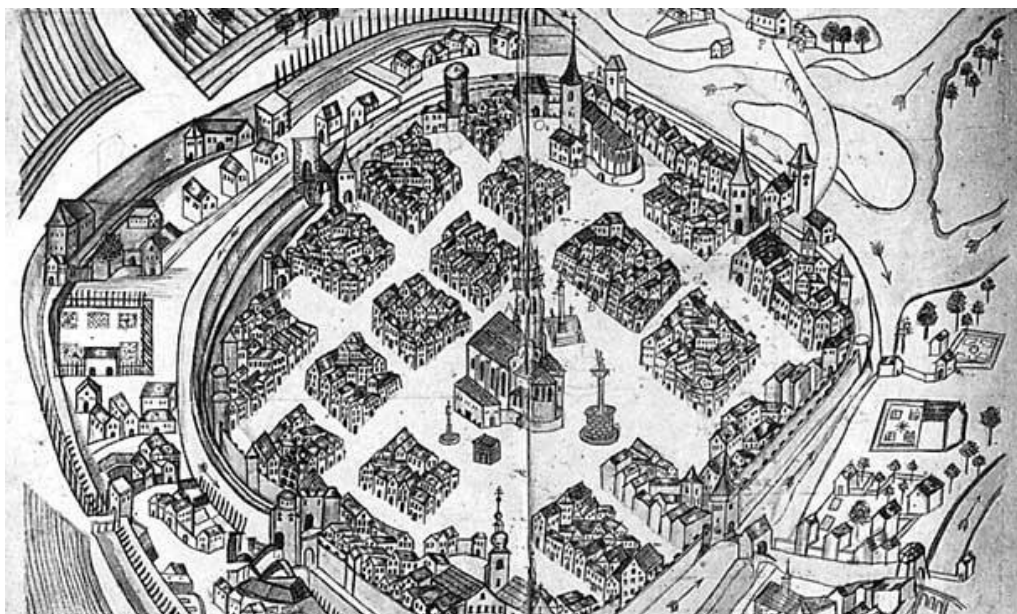
Příloha č. 17, Busta Martina Kopeckého v lochotínském parku

Příloha č. 18, přebal Kopeckého knihy o pěstování stromů z roku 1828

Příloha č. 1, plán města Plzně z roku 1781¹⁸⁴

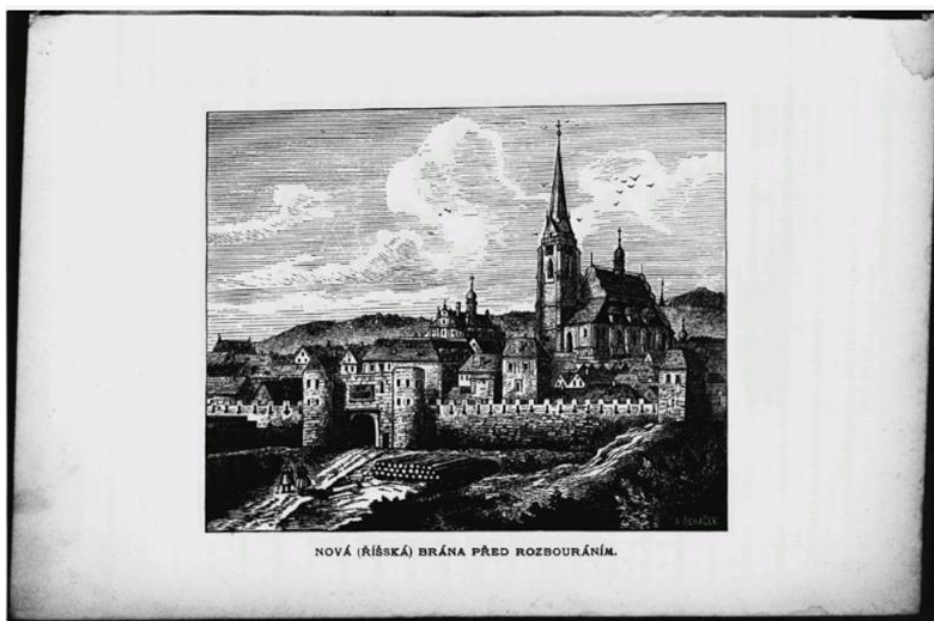
Příloha č. 2, rytina Plzně, nedatováno¹⁸⁵

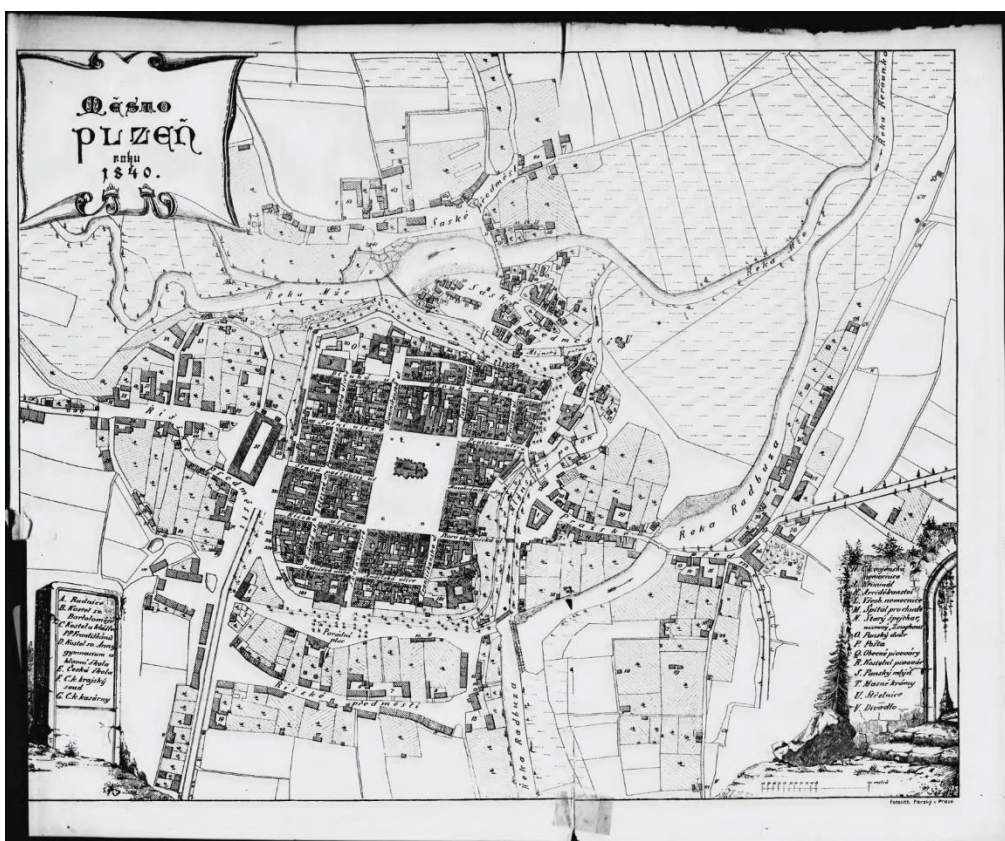
¹⁸⁴ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s 192 a.

¹⁸⁵ *Statutární město Plzeň*, 2021 [online]. Město Plzeň. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: <http://185.153.193.32/obcan/o-meste/historie-mesta/po-stopach-historie-mesta/>.

Příloha č. 5, Říšská (Nová nebo Skvrňanská) brána, 1761¹⁸⁸

Příloha č. 6, plán města Plzně k roku 1840¹⁸⁹

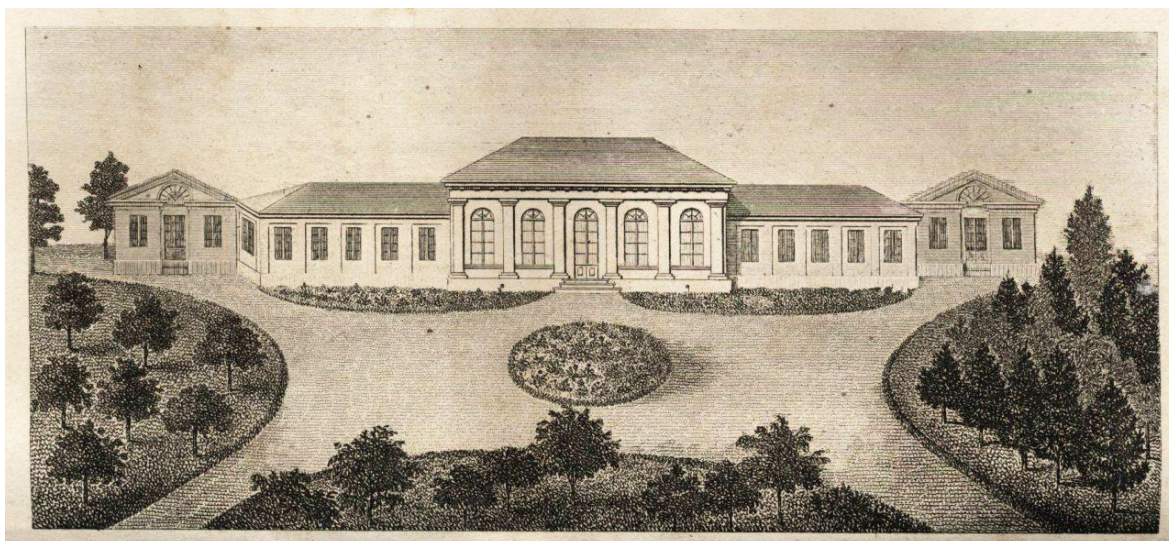
¹⁸⁸ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s 384 a.

¹⁸⁹ HRUŠKA, Martin a KORÁB, Julius. *Kniha pamětní královského krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. Plzeň: Nákladem Dědiců Hruškových, 1883. 1125 s. ISBN neuváděno. s 512 a

Příloha č. 7, požár kostela sv. Bartoloměje v roce 1835¹⁹⁰

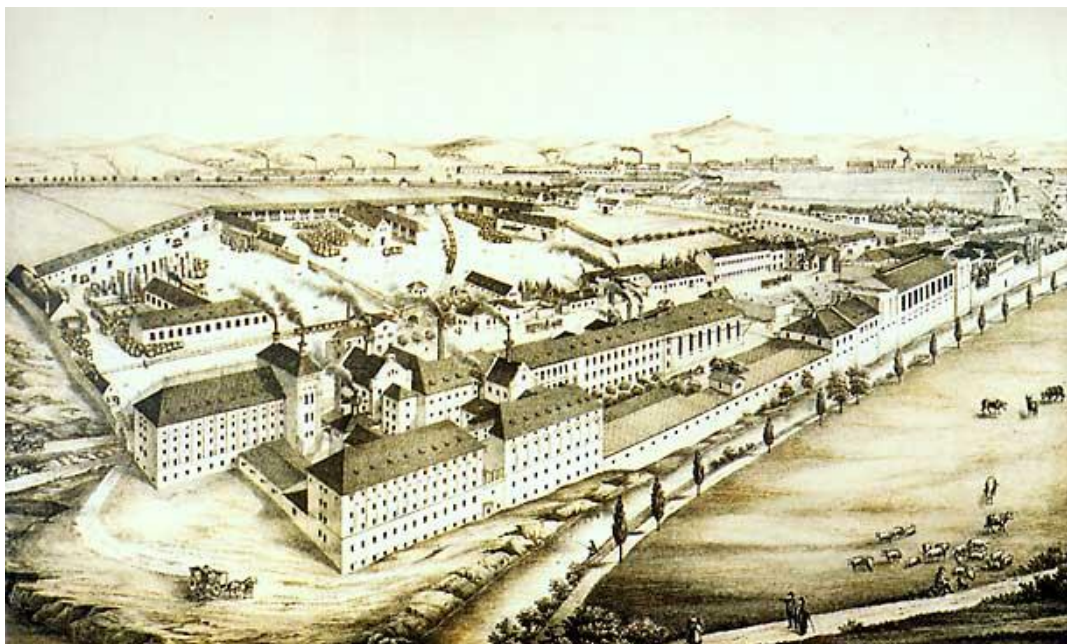
Příloha č. 8, rytina lochotínských lázní ve 30. letech 19. století¹⁹¹

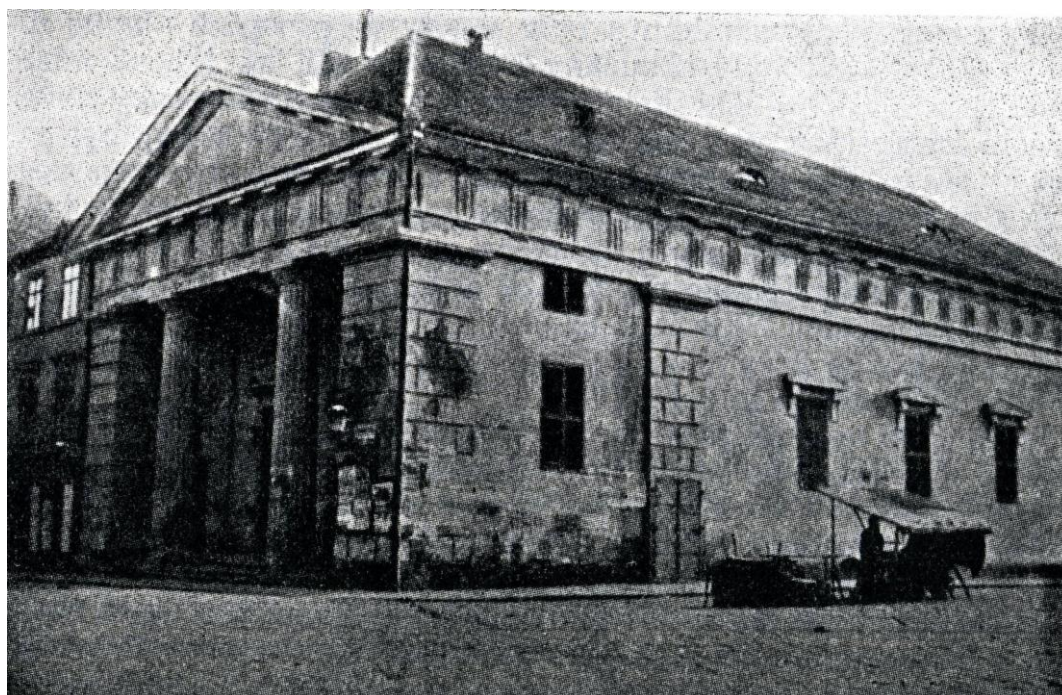
¹⁹⁰ *Statutární město Plzeň*, 2021 [online]. Město Plzeň. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.plzen.eu/o-meste/historie/po-stopach-historie/> .

¹⁹¹ BERNHADT, Tomáš, VONDRÁČKOVÁ, Michaela. Hudba, zábava i první cigaretka. To byla plzeňská studijní léta Bedřicha Smetany. In: *Špalíček* [rozhlasový pořad]. Český rozhlas, 1. 3. 2021. [cit. 20. 6. 2021] Dostupné z: <https://plzen.rozhlas.cz/hudba-zabava-i-prvni-cigaretka-byla-plzenska-studijni-leta-bedricha-smetany-8436654> .

Příloha č. 9, měšťanský pivovar na pohledu z roku 1873¹⁹²

Příloha č. 10, budova divadla na rohu Říšské ulice a Štěpánského náměstí¹⁹³

¹⁹² Statutární město Plzeň, 2021 [online]. Město Plzeň. [cit. 15. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.plzen.eu/o-meste/historie/po-stopach-historie/> .

¹⁹³ European theatre architecture, 2021 [online]. Ministerstvo kultury ČR. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <https://www.theatre-architecture.eu/cs/db/?theatreId=966> .

Příloha č. 11, empírové kašny na jižní straně náměstí, pohled od západu, nedatováno¹⁹⁴

Příloha č. 12, bližší pohled na empírovou kašnu v jihozápadním rohu Náměstí republiky¹⁹⁵

¹⁹⁴ Křížky a vetřelci, 2021 [online]. Pěstuj prostor, z. s /Plzeň–Evropské hlavní město kultury 2015. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/2435/>.

¹⁹⁵ Křížky a vetřelci, 2021 [online]. Pěstuj prostor, z. s /Plzeň–Evropské hlavní město kultury 2015. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/2435/>.

Příloha č. 13, kašna s Lédou a labutí v severozápadním rohu náměstí¹⁹⁶

Příloha č. 14, kašna s rytířem Žumberou v severovýchodním rohu náměstí¹⁹⁷

¹⁹⁶ Křížky a vetřelci, 2021 [online]. Pěstuj prostor, z. s /Plzeň–Evropské hlavní město kultury 2015. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/1484/> .

¹⁹⁷ Křížky a vetřelci, 2021 [online]. Pěstuj prostor, z. s /Plzeň–Evropské hlavní město kultury 2015. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <http://krizkyavetrelci.plzne.cz/katalog/dilo/411/> .

Příloha č. 15, podobizna Martina Kopeckého¹⁹⁸**Příloha č. 16, Pomník Martina Kopecného v Kopecného sadech¹⁹⁹**

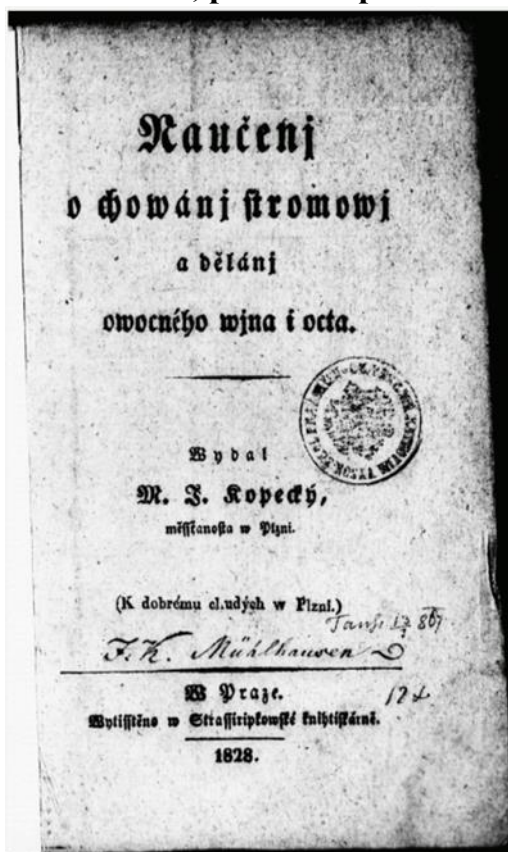
¹⁹⁸ TOUŽIMSKÝ, Josef Jakub. *Na úsvitě nové doby. Dějiny roku 1848 v českých zemích*. Praha: Jos. R. Vilímek, 1898. 783 s. s 195.

¹⁹⁹ SKÁLA, Ben, 2008. Pomník Martina Kopecného [foto]. Plzeň. In: *Wikimedia commons* [online]. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Plze%C5%88-Martin-Kopec%C3%BD2008a.jpg>

Příloha č. 17, Busta Martina Kopeckého v lohotínském parku²⁰⁰

Příloha č. 18, přebal Kopeckého knihy o pěstování stromů z roku 1828²⁰¹

²⁰⁰ Národní památkový ústav, 2021 [online]. NPÚ ©, 2015. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <https://pamatkovy-katalog.cz/pomnik-martina-kopeckeho-15035588> .

²⁰¹ KOPECKÝ, Martin J. *Naučení o chování stromů a dělání ovocného wjna i octa*. Praha: Strassiripowská knihtisřárna, 1828. 46 s. [cit. 20. 6. 2021]. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:b6799d60-0557-11dd-a3b0-000d606f5dc6?page=uuid:44318ee0-7f18-11e6-8644-001018b5eb5c> .